

Cotaredo

Revista cultural e turística do concello de Forcarei

NÚMERO II

1.999

I CENTENARIO DE AVELINO CACHAFEIRO

Colaboracións de:

- Xosé M. Martínez Oca
- David Otero
- Xosé Luis Barreiro
- Avelino Senra
- Xosé M. Rivas Troitino

- Federico de la Peña
- Xosé Raposeiras Correa
- Francisco Rozados «Rochi»

Carlos Núñez
fálanos de Avelino.

**PUBLICACIÓN DA CONCELLERÍA DE CULTURA
DO CONCELLO DE FORCAREI. ANO 99.**

Esta publicación é gratuita. Queda prohibida a súa venda

índice

Saudo	4
Presentación	5
O Gaiteiro de Soutelo, o millor gaiteiro de Galicia	7
El Gaitero de Soutelo de Montes: Un ídolo popular	15
Carlos Nuñez fálanos de Avelino	21
O recanto da nostalxia	25
Chano Piñeiro no camiño de Damasco	34
O Mosteiro de Acibeiro	40
Salvador Rodríguez Fraiz, o crego que foi cronista	43
Por Terra de Montes	48
Federico de la Peña, un naturalista na terra de montes ..	53
O compromiso ético e estético na obra do pintor de Presqueiras: Virxilio Blanco Garrido	61
O Gaiteiro de Soutelo (cantiga)	72

SAUDO DO ALCALDE

Desde a Alcaldía de Forcarei queremos darlle a benvida a este número da revista COTAREDO, que por segundo ano trata de poñer de manifesto aqueles aspectos máis representativos da cultura local e de desvelar aqueloutros que permanecen menos visibles. Tamén é a nosa intención honrar, no seu Centenario, a memoria de Avelino Cachafeiro, o Gaiteiro de Soutelo, un home que significou e segue a significar tanto para a nosa cultura a 27 anos do seu falecemento. Saudamos a tódolos que contribuíron a poñer en marcha esta edición e agradecemos de corazón a ese elenco de colaboradores insignes que puxesen a súa pluma ó servicio da cultura do noso pobo. A cultura dun pobo é un signo vital de identidade que non podemos esquecer, e entre todos debemos manter viva. Esta publicación contribúe a ese obxectivo.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "David Raposeiras Correa".

Asdo.: David Raposeiras Correa
Alcalde de Forcarei

PRESENTACIÓN

No segundo número e ano da revista *Cetaredo* queremos agradecer-la boa acollida que tivo entre os lectores e mesmo nos medios de comunicación o primeiro número. Neste segundo salmos á rúa no ano en que se cumple o Centenario do nacemento de Avelino Cachafeiro Bugallo, o Gaiteiro de Soutelo, un dos verdadeiros mestres, estandartes e piarezas da cultura popular non só de Soutelo de Montes, de Forcarei e da Terra de Montes toda, senón da Galicia enteira. A Avelino debémoslle moitas cousas, pero por enriba de todas elas está o feito de que díse a coñecer a todo o mundo as inquedanzas e a identidade dun pobo e dunha comarca que gardaba e segue a gardar xenuinos tesouros da cultura tradicional galega (gráfico exemplo supono esa engalolante gravación que veñen de facer os Diplomáticos do Acordeón, herdeiros directos de Avelino Cachafeiro, o Gaiteiro de Soutelo, e de Adelino Pichel, o Gaiteiro de Sorribas).

Por esa débeda que temos con el e polo que representa para a nosa intrahistoria querémoslle dedicar este segundo número da revista *Cetaredo*. Aproveitámoloa ocasión para redescubrir a outras personalidades da cultura local, coma Chano Piñeiro, pionero na maioría de idade do cinema galego; Virxilio Blanco, o egrexio pintor nacido en Presqueiras e Antonio Rodríguez Fraiz, o que fora cronista da Terra de Montes e a quien renderon unha merecida homenaxe a Fundación Castelao xunto co Concello de Forcarei o pasado ano. Voltamos, coma no ano 98, a ter unha grandísima débeda tamén cos nosos colaboradores, autores de Forcarei e autores amigos doutras terras da xeografía galega. Debemos agradecer fondamente e de todo corazón a desinteresada colaboración que prestou quen hoxe se pode definir coma o mellor herdeiro de Avelino Cachafeiro, Carlos Núñez, gaiteiro reconhecido en tódolos confins do universo musical folk, por se prestar a ser entrevistado para a nosa publicación. No vecío concello da Estrada tamén temos unha débeda de gratitudade para Xosé Manuel Martínez Oca, escritor laureado coma poucos no mundo da narrativa galega, por esa sua impresión sobre o mosteiro de Aciveiro que formará parte dunha guía sobre a Terra de Montes que está a punto de sair do prelo, e tamén con David Otero, escritor de apaixonante lectura e longa traxectoria literaria, pola súa visión da nosa terra a través dunha viaxe con fondas e nostálgicas referencias ó pasado desta comarca. A Federico de la Peña, naturalista pontevedrés, querémoslle devolver o afecto

que el lle garda á nosa terra, lugar que escolleu xa hai anos para os seus documentais de natureza e recoñecer a labor de investigación que está a facer coa nosa flora e fauna. As fotografías que se inclúen neste número son exemplar mostra dessa labor. Non podemos ter máis ca verbas de recoñecemento para Avelino Senra e Xosé Manuel Rivas Troitiño, magníficos colecedores da figura e a persoa de Avelino Cachafeiro, polos seus artigos sobre o noso persoaxe central deste ano. A eles debemos tamén o apoio e a iniciativa para o concurso e os actos de homenaxe que se celebrarán en Soutelo no mes de agosto. A Xosé Luis Barreiro Rivas nunca lle agradeceremos o bastante a súa colaboración, que nesta ocasión retrata maxistralmente o lado máis humano doutro entrañable creador veciño noso, Chano Piñeiro, e faino do xeito que el sabe, acudindo á nostalxia e á lembranza xeracional nunha extraordinaria composición que venceilla a conversión de San Pablo coa propia conversión humana e humanística de Chano; un artigo que faria as delicias de calquera biógrafo do noso exímio cineasta. Está a traballar noutra biografía, a de Virxilio Blanco, o seu coterráneo Xosé Raposeiras, e por eso nos brinda para este número unhas breves pinceladas nas que ilustra perfectamente cal era a vida cotiá e cales eran tamén os soños dese grande pintor que desde a Terra de Montes conquistou a gloria mesmo alende o mar nos principios de século. A Xosé tamén lle queremos agradecer fondamente que desinteresadamente colaborara neste número especial. Temos que recoñecer tamén a axuda que nos prestaron Ramón Pichel Avelino e Bautista Alberte á hora de seleccionar e autoriza-las copias das suxestivas fotos que podemos admirar no RECANTO DA NOSTALXIA. E para todos los lectores que teñan a ben abri-las nosas páxinas vaia por diante a gratitud dos que traballamos para facer posible outro ano que a nosa cultura teña un marco de expresión que todos desexamos adecuado e mantedor das ideas que os nosos ancestrós nos legaron. Se o conseguimos tamén é gracias a vós.

Forcarei, agosto de 1.999

Francisco Rozados "Rochi"
Fundador e coordinador de *Cotaredo*

O GAITERO DE SOUTELO, O MILLOR GAITERO DE GALICIA

Nosé M. Rivas Troitiño

Enton, ¿vosé son bermellos? preguntouulle un policia no porto de Lisboa ó más mozo dos Gaiteiros de Soutelo cando viñan de Europa para á casa, mentres España estaba en loita civil.

Non señor, nós somos de Soutelo de Montes.

Esta é a faciana que máis nos compe suñar de Avelino Cachafeiro Bugallo, proclamado o millor gaiteiro de Galicia no 1924 nun concurso do que Castelao foi testemuño. Porque Avelino, ó fundar o grupo con seu pai e seu irmán Castor, escolleu o nome de Gaiteiros de Soutelo. Renunciou,algúm xeito, á sua identidade para adoutar á da súa bisbarra.

Agora, 100 anos despois do nacemento de Avelino, unha das figuras esgrevias da nosa terra, debemos lembrar non somentes ó gaiteiro que levou a súa arte hasta América, senón tamén ó empresario e ó poeta. Da sua

faciana de gaiteiro, convén suñar que ademais de intérprete de excepción, adicouse a recoller o folclore da terra e a compor. *A muíñeira de Chantada* é un exemplo dessa recuperación.

Hoxe resulta gratificadoiro falar dun artista da gaita. Avelino soñaba con que a gaita chegara á Universidade. Pero con toda probabilidade nunca poido maximar que na aldea global na que nos toca vivir, a gaita chegara a ser instrumento tan recoñecido e de masas como conqueriron Carlos Núñez, Cristina Pato, José Luis Hevia...

Para ser xustos, O Gaiteiro de Soutelo tivo case tanta sona no seu tempo, non somentes en Galicia, senón en América donde actuou triunfalmente no teatro Avenida de Bós Aires, posiblemente o escenario máis rechamante daquela. Pero coido que somentes dentro do mundo galego. Hoxe, e esa é unha das

grandes diferencias, o soar da gaita soia ou en mesturanza con outros diferentes sons e ritmos pertence e interesa ó mundo enteiro, é un fenómeno de masas, non soio dos galegos.

Avelino naceu o 26 de maio do 1899, un ano despois da data que siñalo na miña biografía* dál. Non lembro agora de onde tomei a data no 98, que en calquera caso non é a correcta, senón a partida de bautismo.

Naceu ás once da mañá, quinto fillo de Fermín Cachafeiro Balado, gaiteiro, e de Dolores Bugallo Paz. Os seus ancestros eran todos da Terra de Montes, de Sanguñedo pola banda do pai, e de Dosiglesias e Forcarei pola da nai.

O ensino musical debeu ser cosa de familia. Seu abó Xoán Cachafeiro, gaiteiro, seu pai, tamén. Asegún Sabela, irmá seguinte de Avelino, á que seguirían Bautista e Víctor Castor, o noso gaiteiro empezou a afioarse á gaita polos doce anos.

Do abó adeprendera o rudimentario da técnica, e o demás foíno coñecendo ás agachadas. Os montes de Soutelo, escribin na biografía, foron o

conservatorio onde se formou o que sería virtuoso da gaita, o lugar onde comenzou o diálogo entre instrumento e intérprete.

Cando o pai de Avelino, que cobraba seis pesetas por tocar nas festas, é consciente da arte do fillo, regaloulle as gaitas e adicouse a tocar o bombo.

Por si a gaita non la ser abondo fonte de ingresos, Avelino tamén adeprendeu o oficio de ferreiro en Carballás.

Ó remate da I Guerra mundial nasce o grupo de "Gaiteiros de Soutelo", do que Avelino sería o símbolo e o artista simpar, director e compositor. Gaiteiro sería tamén o irmán Castor. Bautista, outro irmán, cantaba de tenor e tocaba a caixa, mentres o pai se facía cárrego do bombo e cantaba ou bailaba. Andrea, tia dos rapaces, acompañábaos co pandeiro.

Casi coma na cantiga popular,

O gaiteiro toca a gaita,

A muller toca o tambor,

Os fillos tocan o bombo

O can ládralle ó roncón

A sona do grupo empezou a medrar, e tiveron que comprar un Ford para poder atender todas as

chamadas nuns tempos en que caseque todos os municipios tiñan gaiteiro titular. Pero os de Soutelo seica eran moi bós, e para unha festa ó ano ben se podía botar a casa pola ventana. A verdade é que eles sabían alegrar as festas: eran todo un show.

Unha circunstancia que poido mermar non somentes a arte senón a vida de Avelino resolveuse ó seu favor, xa que en vez de tocarlle para África ficou excedente de cupo, tres meses despois de ser enviado ó Reximento de Infantería de Ferrol.

De seguida foi nomeado gaiteiro da Sociedade Artística de Pontevedra. E por toda Galicia un nome empezaba a soar: o gaiteiro de Soutelo que, dende ali, tivo a oportunidade de saltar á fama. Estamos no 1924. Santiago, a capital dunha Galicia que tentaba sullíñar a sua diferencia, convoca no mes do Apóstol un concurso para nomear ó millor gaiteiro de Galicia.

Primeiro celébrase un literario, ó que acuden xente coma Otero Pedrayo, Vicente Risco, Gómez Barros, Filgueira Valverde... e que gana Eladio

Rodríguez González, cun poema que repetia " Todo o campo é unha oración"

O dia 28 había de empezar o concurso de gaitas, ás seis da serán na praza dos Literatos ou da Quintana, coma tamén se chama, Chovia. En Santiago había nove gaiteiros polos premios. Avelino tiña fama. Era outo, ben posto, elegante, falador e moi artista, sobre todo co seu traxe enxebre, calzón curto, roxa monteira e chaleque broslado.

Para esta ocasión, un dos grandes galegos fixo de xomalista: Castelao. " Namentras acolá en baixo rebulen as xentes con acontecimentos inventados polos homes, eiqui na montaña as xentes siguen rebolindo cos acontecimentos da Natureza. Un dia de choiva fai falar máis que un troque de réximen político.

No concurso de gaitas de Santiago presentábase o gaiteiro de Soutelo i este acontecemento extraordinario preocupou ás xentes coma se fosse un acontecemento da Natureza. E falábase moito e facianse pronósticos

-Hoxe é o dia i o gaiteiro

baixou onte xa.

Un feirante dubidou do trunfo, cícais porque alá nos seus tempos escoitou a Ventosela... E as xentes descorazoadas prepararon o espírito para recibila nova dunha inxusticia.

-Os premios danse por empeños e o gaiteiro non os ten.

O dia rendeu moito e todos tiñamos un concurso de gaitas nos miolos. ¡Qué regalia dos ollos se poidésemos destapalas cacholas de toda ista xente!, porque compre non esquecer que os máis orixinaes decorados criáñase na maximación inocente do pobo aldeán.

-;E se Avelino se corta? Mirai que tocar ali non vos é o mesmo que tocar en Soutelo". En Santiago era festa, pero había tamén moito rebumbio. Uns días denantes estivera por ali o dictador Primo de Rivera. O alcalde dimitiu cando marchou o xeral; facía pouco tempo que tirara do seu despacho os retratos de Montero Ríos e García Prieto.

Como arcebispo estaba o gallego Manuel Lago González, poeta él mesmo.

O xurado estaba formado

por Xosé Gómez Curros, Ricardo Fernández Carreira, que era o director da Banda Municipal, e Esteban Mariño Caldelas, contador da Liga que orgaizaba o concurso.

O gaiteiro de Soutelo tiña daquela 24 anos, e seu irmán Castor 17. Algunhas das outras gaiteiros deberon escoitar algún ensaio de Avelino, porque tres xa non se presentaron. Ficaban seis para tres galardóns. O xurado, ainda que os de Soutelo pensaran outra cousa, non era dos que regalaban premios. No concurso de bailes deixaron desertos os dous primeiros.

Pero os de gaita déronos. O primeiro, como non, foi para Avelino, e 150 pesetas. Era a proclamación pública. Despois de tocar a Alborada de Veiga e un pasacorredoira.

Escritores, poetas, galegos todos, sentíronse representados naquel gaiteiro que tan ben facía soar o instrumento que él mesmo defeniría coma escudo de Breogán, e que Otero Pedrayo resaltaría coma o máis rexo e armoñoso carballo do bosque antigo.

O cronista Castelao recolle tamén á chegada a Soutelo. "E no serán do siguiente dia velahi ven Avelino cos seus irmáns - todos vestidos ó xeito enxebre- tocando unha muñeira que lle erguía o rabo ó mesmo canciño de San Roque. O pai do gaiteiro, na porta da casa, botou un foguete. Avelino ganara o primeiro premio.

-Beno deciamos: non hai quen poida co gaiteiro de Soutelo.

E as xentes da montaña alentaron con fachenda. Eu entrei con todos na casa do Gaiteiro e sentín que tamén me tocaba parte do trunfo porque o arrufio da emoción corriame polas costas. O pai, a nai e a irmán, denda sorrisa dos seus beizos, dixeron a unha:

-Contade

I o irmán pequeño contou:

-Eu tamén ganei o terceiro premio. Deixáronme tocar e toquei. ¡Se vise, meu pai, que ben me saiu a alborada!

-Pois ganaches un traxe, rapaz.

Aquela noite escoitei denda cama coma as mozas cantaban:

Toca, gaiteiriño, toca,
meninas, correi a velo
que é moita gaita a gaitiña

do Gaiteiro de Soutelo."

Así remataba Castelao a sua reportaxe que publicou no Galicia, de Vigo, o 10 de agosto do 1924.

A lenda estaba lanzada, imparable. Os que ían escoitando a Avelino ían contribuindo a ela. Castelao non somentes fixo de cronista. Xunguindo sentimentos e artistas, pintou a Avelino de gaiteiro, pero nada menos que coa cara de Rosalia no fol da gaita. Tres símbolos de Galicia, xunguidos no dibuxo de Castelao, un símbolo máis.

Outros creadores, como Manoel García Barros, escriben un longo poema titulado *O gaiteiro de Soutelo*, publicado na revista *Vida Gallega*, que recolle, igual que Castelao, a expresión popular do recoñecemento de excepcionalidade en prol do noso Gaiteiro.

Os tempos eran propicios para a arte do gaiteiro. Graban en Ourense, no ano 1928, seis discos: *A muñeira de Chantada*, *A Alborada de Rosalia*, *A Muñeira de Ponte Sanpaio*, *Fandango de Pontevedra*, *Marcha do Corpus de Pontevedra*, *Viva Barriño de Arén*, *Eicho de dar queridiña*, *Foliada de*

Luxán, Foliada rianxeira, as muíñeiras estroupele, estroupele; Farruquiña, chaman á porta, e a de Ourense, e un pasacorredoira. A volta da festa.

Quen non poidera escutar en vivo ó Gaiteiro, xa podía facerse unha idea da sua arte mediante as novas téñicas.

Pero cando podían, querían facelo en directo. Así que, había que levar o son do gaiteiro da lenda ós galegos que tiveran que emigrar. Arxentina era o primeiro destino. A presentación foi no Teatro Avenida de Bos Aires o 28 de febreiro do 1930. Os decorados eran de Castelao e de Camilo Díaz Balmón. E os gaiteiros actuaron durante un mes máis. Tal era o seu éxito. O pouco tempo mandaron para a casa 20.000 pesetas. Como preámbulo da súa visita, Avelino mandou "O noso saudo", que evidencia a súa vena poética, adicada a nobres sentimentos: a fala y a terra.

Airiños, airiños, aires
quitadoiriños de penas,
os airiños de Bos Aires
irmáns dos da miña terra.
Si foran pedras os soños
dos que atravesan o mar,

o camiño da Galicia
sería ben bô de andar.
Arxentino que me escoitas,
o mellor d'esta canción
é que está feita na fala
en que falaba Colón.
Da miña terra che traió
as rosas de máis feitizo:
os pensamentos das nais
que aquí teñen os seos fillos
Si hei morrer en terra allea
quero morrer na Arxentina
en onde sempre hai quen fale
na fala da terra miña:

O gaiteiro de Soutelo
no ronco da gaita leva
o berro de ¡Terra a nosa!
¡y-arde o eixo, carballeira!

Ademais de Bós Aires,
Rosario, Córdoba e Montevideo
ratificaron a lenda dos Gaiteros
de Soutelo, en especial do seu
líder, Avelino, o gaiteiro por
excelencia.

De volta a España, Bautista
morreu no 1933. A loita civil
sorprendeounos en Barcelona,
mentres tocaban. A Cultural
Obrera de Madrid trasladounos á
capital para que levantarán os
espiritos das xentes en loita.

Camiño de Berlin, onde ian
tocar nos Xogos Olímpicos.

deciden voltar á terra, con dificultades, dende Bordeaux, por Lisboa, hasta que chegaron a fronteira de Tui o primeiro de decembro.

Ahi acabou, sen duda, a historia real dos Gaiteiros. Castor, emigrado a Venezuela, seguiu formando gaiteiros, pero Avelino, o millor gaiteiro de Galicia, ficou mudo para sempre.

Hasta o 13 de abril do 1972, en que morreu o seu corpo, seguiu facendo Galicia, pero xa sin o soar da gaita. Eso formaba parte da lenda, e hoxe podese comprender que así surdira ó oír as reproduccions da súa música.

O feito é que xa non voltou a tocar a gaita.

O seu silencio, polo que teño deducido, estivo causado pola mesma loita e as circunstancias posteriores, pero tamén pola morte ó nacer do único fillo que tivo coa sua muller, Xosefa Cortizo Nogueira, e sobor de todo, pola enfermedade desta, a súa musa e compañeira, que dende o ano 46 penou unha artritis reumatoide.

Dende entón o Gaiteiro percorreu outra vegada Galicia, pero non para descubrir sons case

esquecidos, senón para mirar tamén dentro do seu corazón e percibir os ecos dunha nova voz, mais fundida; a convicción da alma inmorrente, que lle permite soñar ou agardar o intre no que poida voltar a reunirse co seu filliño e a sua muller.

Meu filliño, subiches pro ceo
sin darlle un biquiño a tua nai.
Agóra arrecaderas a naicinha,
e na busca de ti ahi che vai...

Apértaa e dalle o biquiño
e colle a tua nai pola man.
Cando me vexudes chegar
acencéademe coa man.

Pedide o noso Señor
que eu vos poida atopar
ali no meio da gloria
¡podernos os tres atopar!

Un cuarto de século dende que a familia do Gaiteiro me permitiu ver este e outros poemas inéditos, que reproducín na súa biografía, e sigueme parecendo un poema dos máis sinxelos, e fondamente humanos, dos que teño coñecemento.

Froito desta concepción da vida xurde un pequeno libro de Poemas, *Viando cas uas da vida*, que publica él mesmo, co prólogo de Ramón Otero Pedrayo, e que

inclue na portada un mural co seu autorretrato, que él mesmo fixera para o seu bar de Soutelo. Teño dito que os seus poemas non son académicos, pero neles latexa fondamente o ser galego, esas vivencias coleitivas que caracterizan a un pobo.

Non podo abusar da xenerosidade que me dan para lembrar eiquí ó noso Gaiteiro. Pero confío en que, neste Cotaredo que nos permite manter limpos os recordos compartidos, haberá outro espazo para comentar a faciana poética e empresarial de Avelino Cachafeiro, pintor, gasolineiro, funerario e con sala de festas.

Carlos Nuñez, o seu herdeiro, programou públicamente o seu respeito e recoñecemento cara ó artista, ó Gaiteiro de Soutelo. Na presentación en Santiago do último disco, Os amores libres, interpretou A muíñeira de Chantada, en homaxe ó máis grande de todos nós, diante dun silencio moi respetuoso, coma se realmente fora a resurrección da arte do Gaiteiro.

Porque él deixou dito:

Eu, más alá do morrere
rexurdirei tocando a gaita
na longa gaiola do vento
co frolio da alma miña!

Nós, que somos da súa bisbarra, o que lle queremos agradecer, ademais da sua arte, é que forá polo mundo levando o nome de Soutelo. Moitos tivemos a fortuna de coñecer a Avelino Cachafeiro Bugallo, o que nos permite saber que viveu de verdade unha lenda. Porque él quixo ser, por enriba de todo, o Gaiteiro de Soutelo.

*Xosé Manoel Rivas
Troitiño: O Gaiteiro de Soutelo
(Unha expresión da cultura popular). 1977. Imp. El ideal Gallego.

Quero reiterar eiquí o meu agradecemento á multinacional Coca-Cola, e á sua concesionaria para Galicia, Begano, que publicaron este libro cando o galego era, sobor de todo, un risco.

EL GAITERO DE SOUTELO DE MONTES: UN IDOLO POPULAR

*A Terra de Montes pechan
Catro cumes e seu van:
Seixo con Costoya e Coco
É o ben petracio Candán
(A. Cachafeiro)*

Abelino Soutelo Montes

La legendaria figura del Gaiteiro de Soutelo quien vivió una biografía plena, de proyección universal, está enraizada en lo más enxebre de la cultura de la Tierra de Montes y, en esta breve reflexión, me voy a ocupar de sus aspectos humanos.

Físicamente era un hombre muy alto, rubio, de ojos azules, que impresionaba por su permanente sonrisa, expresión facial de una persona alegre, extrovertida, que aparentaba necesitar del universo que le rodeaba para sentirse completamente realizado; sin embargo, tenía un rico mundo interior de ideas que lo exteriorizaba sólo ante las personas de su absoluta confianza. Tenía un excelente y ejemplar buen humor que lo empujaba a contar chistes apropiados incluso en las situaciones más embarazosas. Y sus actuaciones públicas como Gaiteiro se acompañaban casi siempre de un espacio dedicado a contar chistes, algunos improvisados sobre la marcha.

Conmigo ha tenido reflexiones profundas sobre lo que es el Mundo y la vida, sobre nuestro presente y nuestro futuro como seres humanos; sin ligaduras atávicas. En cierta ocasión que yo he tenido que adoptar una postura pública peligrosa para mí y los míos a la edad de 14 años, ante la crítica de los más y la indiferencia de los otros, al enterarse por D. Secundino, mi maestro, y D. Ramiro, el Administrador de Correos, de los hechos me felicitó efusivamente y me dijo: Desde hoy para mí eres mayor de edad. Don Ramiro era uno de sus amigos, y ese año me invitó por primera vez a asistir con los mayores a la Fiesta del Ahorro del 31 de octubre. En esa fiesta también estaba mi Maestro, D. Secundino, el que me enseñó a descubrirme a mí mismo y a pensar en libertad; quien, por cierto, este año se empeñó en dejarnos sin decir adiós. Buenos contertulios tendrá, ¡seguro!, aquí y ahora ya solo se puede conversar sobre lo "políticamente correcto". Está prohibido

pensar libremente.

Si hay algo específico de la cultura de la Tierra de Montes es la educación familiar de los niños en la independencia del pensamiento y en el individualismo extremo. Cada hombre es hijo de sus propias obras. El Gaiteiro de Soutelo era íntimo amigo de Castelao a pesar de tener ideas políticas diametralmente opuestas. A este propósito el Gaiteiro me ha hecho comentarios proféticos: los mejores amigos que tendrás en tu vida surgirán de donde menos lo esperes y nunca serán afines a ti. Esta independencia de los nativos de la Tierra de Montes irrita mucho a cuantos nos visitan con mente simple y prejuicios todavía más simples, quienes creen que por vestir un traje de mejor corte ya tienen ideas más maduras y claras ¡pobrecitos, dan pena!

El Gaiteiro no era un hombre ciclotímico, con altibajos de carácter, sino un hombre feliz que hacía felices a todos cuantos le rodeaban. Era feliz y buscaba siempre la felicidad de cuantos le rodeábamos, de toda la gente de la Tierra de Montes. Si alguien tenía un problema político, militar o de aduanas, - únicos "delitos políticos" de la Tierra de Montes- allí estaba el Gaiteiro de Soutelo para implorar, pedir, rogar

o recomendar a favor de sus conciencios. Muchas personas nos hemos beneficiado alguna vez de su generosidad. Su permanente felicidad sólo era rota por los momentos en que debía ponerse energético para exigir un sentido de responsabilidad a los que le rodeaban. Estaba presente en todas las fiestas de la comarca, antes como Gaiteiro y como cantor en las misas en latín y, después de jubilado voluntario, como invitado. En varias ocasiones he repetido que nunca faltó a una fiesta en mi casa de Vilar, pero tampoco faltó en los momentos de dolor de nuestra familia, salvo cuando ha tenido que ser hospitalizado por un grave accidente de autobús. Accidente reflejado en los siguientes versos:

No alíño do Paraño,
mortendo, ouvin souren gaitas,
¡Anxeliños non caledes!
deixame dormir as anchas,
chegou a morte e por min
rezaron todas as Antas

Ese grave accidente de autobús sufrido en la línea Orense a Pontevedra en el año 1963 marcó su vida de un modo definitivo. Antes del accidente este coche de línea paraba delante de la puerta de su casa y ello era motivo de regocijo festivo para todos, para él al saludar a

todos los viajeros que lo reconocían y para los pasajeros ya era un ritual en el viaje de Orense a Pontevedra saludar, en Soutelo, al Gaiteiro. La mezquindad de unos empresarios miserables les llevó, por un conflicto de intereses por el pago de los gastos de la clínica en donde permaneció ingresado durante seis meses, a la venganza infame de cambiar el lugar de la parada del autobús en Soutelo. Por esta causa sufrió una tremenda y casi insuperable decepción; pero su recia personalidad, su familia y sus amigos le han ayudado a superarla.

La estancia en la clínica con su pierna escayolada le ha despertado la faceta artística literaria, no expresada hasta ese momento, su vena poética. Les dedicó poesías a sus médicos, a sus enfermeras y a cuantos le rodeaban. Eran poesías auténticas, escritas con los latidos de su corazón, expresadas en el lenguaje del pueblo de la Tierra de Montes. El Gaiteiro de Soutelo es el corazón mismo de la Tierra de Montes. Los sonidos de su gaita son poesías al viento que ya nunca volverán a sonar en nuestra Tierra. Cuando alguien inicia unas notas de gaita en Soutelo, trae recuerdos inimitables e inigualables de la única gaita que fue auténtica, la del

Gaiteiro de Soutelo. Su gaita sonaba con el sentimiento de la voz de un poeta fantástico e irreal, como si la tocara un ángel del Cielo.

Una de las facetas menos reflejadas de su vida es su oficio forzado de cantor de las misas en latín, oficio solidariamente unido con el de Gaiteiro en las fiestas gallegas de aquellos tiempos. Y lo hacia con la voz energética de un tenor de ópera. Hay algunas anécdotas referidas por el mismo sobre este tema que alguien las contará algún día.

Tenía una personalidad más fuerte que todos los que le rodeaban y él lo sabía muy bien y ellos también. Era un líder nato. En cierta ocasión les obligó a ensayar a sus ayudantes de un modo continuado, desde las nueve de la mañana hasta las seis de la tarde, y cuando finalmente se ha visto forzado a abandonar los ensayos por causas ajenas a su voluntad sus ayudantes sintieron un alivio que reflejaba el sentimiento de inferioridad frente a la gran personalidad del Gaiteiro.

Era un hombre tenaz en su empeño por lograr un trabajo perfecto o casi perfecto, tenacidad que unida al genio que le asistía le han convertido en el mejor Gaiteiro gallego de todos los tiempos. Creatividad y trabajo fueron los dos ingredientes

del éxito inigualable que ha alcanzado y que le convirtieron en un mito irrepetible en Galicia. Tan mítica era su figura que, en 1965, cuando conocí al Periodista de Puentedeume, Manolo Molares, posteriormente gran amigo, al que me presenté diciendo que yo era ahijado del Gaiteiro de Soutelo, mi amigo no se creía que una figura tan legendaria fuera una persona del mundo real, creía que era un mito nacido del tiempo a la sombra de la historia.

El Gaiteiro de Soutelo era un romántico irredento y el día que perdió la alegría por la artritis reumatoide de mi Madrina, que la confinó a una silla, decidió dejar de tocar para siempre en público y en privado. Sin embargo, hay una excepción para mí inolvidable y es que a petición mía tocó el día 14 de octubre de 1962 en la boda de mi prima Carmiña, quien me lo recordó en mi visita a Méjico en mayo de este año. Hay emociones que nunca se olvidan y aquel gesto de mi Padreño está presente en el corazón de toda mi familia y de mis amigos. El afecto que nos tenía pesó más que el dinero y la influencia de los poderosos y eso nos halagó mucho. Había subido a los Palacios Presidenciales, había tocado para Reyes, había actuado en la Olimpiada de

Amberes, había interpretado sus creaciones para todos los públicos y había mantenido su dignidad en todas las ocasiones ante las más variadas situaciones sociales sin perder el estilo y la sensibilidad propias de Soutelo. Hablaba con la misma soltura y franqueza con el Señor Cardenal de Santiago, gran amigo suyo, que con el sacristán de la más pequeña de las parroquias comarcales.

Su romanticismo era vitalista, se extendía a todas las facetas de su vida. En cierta ocasión viajó en automóvil conmigo y con mis hermanos a Madrid con paradas turísticas en los pueblos que él nunca había visitado y, estando en TORO, al ver el escaparate de un restaurante bien surtido, preguntó: aún no es la hora de cenar, verdad? Y comentó con humor británico: Entonces aún nos toca comer de memoria.

En ese mismo viaje ha visto a una Señorita con las uñas de los pies pintadas y dio un profundo suspiro.

¡Ah! Ya sé, cuando llegue a Soutelo le voy a decir a la Señora María que se pinte las uñas de los pies.

Bueno, ella tiene 72 años y no se puede doblar para pintarlas y con los zuecos no se le podrán ver.

-Qué pena.

El lo refería todo con una gracia interpretativa inigualable. La Señora María era su implacable ama de llaves, cocinera y fiel servidora. Cuando alguien amigo aparecía por Soutelo por la noche, a mi Padrino le gustaba mucho que compartiese con él la cena; pero no tanto a la Señora María que debía prepararla con un dispendioso gasto de huevos. Mi Padrino clasificaba las tortillas por el número de huevos: tortillas de canónigo, de obispo y de arzobispo. Cuando yo lo visitaba algún domingo por la noche, siempre le pedía a la Señora María que esa noche había que cocinar una tortilla de arzobispo, provocando sus iras y su tacanería.

Llevaba una vida espartana y habitualmente cuando estaba en Soutelo muy casera; cuando viajaba eran viajes muy cortos, a lo sumo de un día. Nunca le he visto jugar una partida de naipes o de dominó. Ni tampoco le he visto cazar a pesar de tener una escopeta para tal fin; pero debo recordar que tenía la limitación física de faltarle un ojo desde joven, muy bien disimulada con una prótesis. Sin embargo, era un gran pescador de truchas hasta su grave accidente de automóvil. Dominaba el arte de la pesca con caña con gran maestría, aprovechan-

do las tormentas primaverales al máximo, y cuidaba sus cebos en el desague de la cocina de su casa con musgos, aceites y posos de café.

Y en su casa estaba siempre trabajando en sus múltiples profesiones. Vivía de los recuerdos de Gaiteiro; pero también de su trabajo cotidiano. Atendía un surtidor de gasolina de la CAMPSA, uno de los más antiguos de España y ese trabajo le permitía hacer lo que a él le hacia feliz: Tratar con los clientes que van y vienen por la carretera casi todos conocidos e incluso amigos. Su otra profesión era mucho más tétrica y llena de contenido emocional: Tenía una funeraria modesta, pero muy acreditada, que él atendía personalmente con gran dignidad y boato. Algun cliente había dejado como última voluntad que ese último servicio le fuera prestado por el Gaiteiro de Soutelo y él mismo tuvo la valentía de apartar su ataúd personal con dos años de antelación a su uso. En esta profesión realizó su genio escultural y su creatividad no tenía otros límites que el tamaño del retablo en que actuaba y el fin último de su arte escultural fue el mismo que el del hombre en su carnal envoltura: la putrefacción. Ante esta actividad nunca perdió el humor negro, tan propio de nuestra Tierra,

y podía comentar con cierto retintín macabro: Ayer vinieron a buscarme un traje de madera para Funivo o el negro; espero que la cuestión de muerto nos alivie algo las deudas.'

Con dos profesiones no era posible sobrevivir en Soatelo en los años 50 y su creatividad artística le llevó a crear el contrapunto artístico de la funeraria, una sala de baile, posteriormente ampliada para convertirla en sala de cine, con dimensiones anecdóticas nunca antes apiladas en España. Gracias Padre.

Falleció de un cáncer rectal, inicialmente enmascarado por las hemorragias de unas hemorroides cómicas, que acabó con su vida en un tiempo muy corto. Es un tipo de tumor que suele ocasionar muy fuertes dolores; pero yo no he tenido oportunidad de escucharle quejarse.

Pasó momentos muy amargos en su vida y nunca se quejó. Estaba muy por encima del dolor humano y no padecía esa enfermedad tan actual del narcisismo en que sólo vale el placer y nunca el dolor. Dios premia a algunos hombres con esa casta que los predestina a ser y estar por encima de lo nimio, lo superficial y hasta del propio dolor. Yo he conocido a más de un hombre y mujer con esa casta en la Tierra de Montes y por eso me siento un or-

gulloso de tener aquí mis raíces. El día de su entierro con sol y viento hubo congregado a varios miles de personas para darle el último adiós. Estaba todo el pueblo lleno, el pueblo que él había hecho vibrar con sus notas musicales, tanto de la Tierra de Montes como de casi toda Galicia. No había ni un solo político. Ese era el entorno que él amaba y seguro que descansó en la paz del Señor más tranquilo por encontrarse rodeado por los tuyos, en quienes creía y confiaba.

En cierta ocasión me sugirió ser su heredero espiritual para transmitir a los demás su mensaje de afecto ilimitado, de la alegría de vivir cada día, de pensamiento independiente tan propio de las gentes de esta Tierra, de triunfo por la fuerza del trabajo y rodeado por el respeto de nuestros conciudadanos de la Tierra de Montes.

¡Viva la Tierra de Montes!

ABELINO SENRA VARELA

Carlos Núñez

fálanos de Avelino

ROCHI: O pasado 28 de maio cumprironse 100 anos desde o nacemento de Avelino Cachafeiro, o Gaiteiro de Soutelo, centenario que celebraremos este ano durante a tradicional Festa do Gaiteiro, o dia 21 de agosto, en Soutelo de Montes. ¿Qué significa para ti a figura de Avelino?

CARLOS NÚÑEZ: Avelino foi a máxima expresión do gaiteiro romántico. A Xeración Nós colleuno como símbolo e bandeira da Galicia eterna. Pero romanticismos aparte, Avelino foi un gaiteiro maravilloso, capaz de transmitir moita, moita emoción cun instrumento tan primitivo como a nosa gaita e con toda a forza que vendea súa mellor aliada: a xuventude.

ROCHI: En realidade tendes

algunhas cousas en común ti e mais Avelino: os dous sentísteis desde nenos verdadeira e fonda paixón pola gaita, e os dous internacionalizasteis o son da gaita galega, el nas primeiras décadas do século e ti na derradeira. ¿Qué podes dicirnos dese paralelismo?

CARLOS NÚÑEZ: A Avelino tocoulle vivir os anos duros de fame, guerra e postguerra, e emigración nunha Galicia onde era impensable gañarse a vida tocando a gaita e a única saída era probar fortuna en América. Afortunadamente os tempos cambiaron e os medios de comunicación son más rápidos, co que podo chegar coa gaita a un público moi amplio e, ainda que o meu ritmo de vida esixe muitas renuncias, podo dicir

que dende os dezaoito anos disfruto do privilexio de adicarme profesionalmente á gaita.

ROCHI: Ti declarácheste nunha ocasión herdeiro musical de Avelino ¿Certo?

CARLOS NÚÑEZ: A historia dos gaiteiros está composta por unha cadea onde todos somos herdeiros dos nosos antecesores. Dicia Ricardo Portela que o gaiteiro é o gardián dun tesouro. En ocasións ese tesouro queda afundido na memoria ata que algún xoven o rescata. Outras veces o tesouro perdeuse para sempre. Por sorte coñecin dende pequeno a Ricardo Portela e a outros gaiteiros que moi me falaron de Avelino de cómo era un rapaz sinxelo a pesar da súa fama, de cómo tocaba coa palla realmente dura..., pero cecais o meu con-

tacto máis importante con ese tesouro foron as súas grabacións

onde descubrín que Cachafeiro era un gaiteiro ponte entre a xa perdida antiga gaita galega e a moderna gaita refinada, tendente ó sistema temperado que hoxe coñecemos.

Portela sometía ó animal facendo con el algo belo e racional.

Cachafeiro deixaba que o animal falase, era máis un medium da propia gaita.

ROCHI: Sabes que Castelao prometéralle a Avelino Cachafeiro que

faria o posible por levar a gaita á universidade e que el sería o primeiro mestre nese templo do sentir e do saber musical. Sen embargo Avelino, a pesar da fonda admiración que tiña por Castelao,

opinaba que o verdadeiro «parnas» da gaita estaba nas carballeiras e nos vales de Galicia. ¿Qué resposta che merece este feito?

CARLOS NÚÑEZ: Dende os dezanove ata os vinte e catro anos fui mestre de gaita no conservatorio. Foi ai onde me dei conta de què hai unha parte da formación do gaiteiro que non se aprende de xeito científico. Dánola a propia vida e os escenarios sexan sobre moqueta ou sobre o húmido chan dunha carballeira.

ROCHI: O feito de que un xove triunfador do folk coma ti, que se codea con Lian O'Flynn ou cos Chieftains, e que mesmo arranca a públicos xa canosos ovacions que farián palidecer a audiencias de rock, como publicou en novembro do ano 94 o xornal «The Age» de Melbourne (Australia), rinda tributo ós vellos gaiteiros coma Avelino quere dicir que o folk (voz que etimoloxicamente quere dicir «pobo») bebe

verdadeiramente das raíces tradicionais e que os verdadeiros músicos nunca esquecerán os grandes mestres que os antecederon?

CARLOS NÚÑEZ: Cando dou consellos ós xoves gaiteiros sempre insisto en que non se deixen levar polo parte máis «espectacular» da miña carreira, cando toco con músicos irlandeses, cando colaboro con artistas de rock ou cando puento unha falseta con guitarristas flamencos. Deben fixarse tamén cando toco en pechado con gaitas do século XIX, como a de Perfecto Fejoo, ou a de Manuel Villanueva, ou no moito que aprendín de Ricardo Portela, de Manuel do Pazo ou do propio Avelino. Curiosamente, cando eu tiña dezaseis anos interesábase máis por aprender a técnica dos irlandeses ou dos escoceses, e foi posteriormente, cando escomencel a tocar cos Chieftains, cando eles me descubriron que detrás da espectacularidade superficial hai

todo un universo de códigos onde cada pequeno picado, cada adorno, cada vibrato ten unha razón de ser e en ocasións toda unha longa historia detrás. O micromundo de apenas unha oitava e media da gaita, onde cada efecto musical pode estar codificado nun pequeno movemento, non se pode entender sen descubrir e estudar os nosos vellos gaiteiros. Eles son a nosa base. O xoven gaiteiro debe lembrar que probablemente cada sensación por el experimentada co punteiro nas mans xa foi vivida por outros antes.

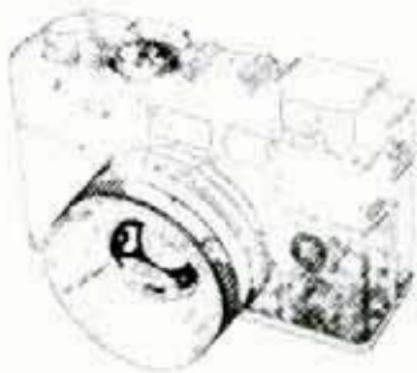
ROCHI: Nunha das últimas entrevistas que lle fixeron ó Gaiteiro de Soutelo, pouco antes de morrer no ano 72, Avelino declaraba: «O que non se pode é esquenciar a nosa alma, a nosa más pura manifestación; e o que dá doer e notar como, pouco a pouco, a gaita vai morrendo. Cando na Galiza a gaita seña como a zanfona é agora, nós xa non seremos galegos. Seremos fillos sin nai, seremos... ou millor dito, xa

non seremos... ¿Qué é un corpo sin alma?» ¿Cal pensas, Carlos, que sería a actitude de Avelino se vivise para ver este rexurdimento do que ti é-lo principal abandeirado?

CARLOS NÚÑEZ: Creo que Avelino sería como son eu: un home moi feliz.

Desde *Celanova* esperamos que o sigas sendo e que nos sigas enriquecendo coa tua sabiduría musical e con esa xenerosidade que nos demostraches. Moitas gracias, Carlos, polo teu tempo e polas túas verbas.

O vecante da nouseria

Tódolos lectores que desexen aportiar fotografías antigás para a elaboración deste apartado en vindeiros anos poderanás enviar por carta ó seguinte enderezo:

Revista Cotaredo

Apartado 27

36550 Forcarei.

Deberán describir os lugares e persoas que figuran nas fotos, e se é posible tamén o ano en que foron feitas. Seranllas devoltas no prazo dunha semana ó enderezo que indiquen na carta.

O Gaitnho de Soufalo, Avelino Cachafeiro, coa súa dona.

Os Gaiteiros de Soutelo: Avelino, Castor, Bautista e Fermin, anos 20

Bautista, Fermin e Castor rodeados de amigos

O irmán do Gaiteiro de Sornibas en compañía do «mítico» Paco Farria, personaxe de cinema por obra e gracia de Chano Píñeiro.

Grup de xoves na vella sala Paraiso de Forcarei.

O Gaitero de Sorribas e mailo seu fillo Moncho.

Cristina de Barciela acompañada por Moncho e mais por Oscar.

Dous componentes do grupo «Os diplomáticos do acordeón», Mancho e Avelino, nos seus inícios musicais.

O Gaitero de Soutelo acompañando a outro gaitero co tambor, nunha romaría en Carballiño.

Avelino Cachafeiro tocando a gaita, acompañado na batería por Avelino Alberte.

O Gaitero de Soutelo na compañía do médico Don Casimiro, e de Don Joaquín Campos, Secretario do Concello, entre outros.

Celebración na «Changüí» da edición do libro sobre o Galiteiro de Soutelo, de Xosé M. Rivas Troitiño. Ano 1977.

A primeira «Sala Paraíso» de Forcarei, abarrotada de xuventude, co galiteiro ó fondo e as pinturas de «Pomé» á un lado.

Fermín, o pai de Avelino
Cachaleiro.

Avelino, o home rideiro e afable na
súa velez.

Adelino Pichel, Gaiteiro de Sombas, actuando na antiga «Sala
Paraiso», co seu fillo Moncho no acordeón.

Chano Piñeiro no camiño de Damasco

XOSÉ LUIS BARREIRO RIVAS

Houbou tres anos -entre 1972 e 1975- nos que Chano Piñeiro e máis eu fomos da mesma xeneración. Ata entón sempre nos separaría a grossa muralla dos casi cinco anos que eu lle levaba. E pouco despois voltaría a velo coma un rapaz, amigo do meu irmán pequeno, e pertencentes ambo-los dous a unha xeneración que nunca cantara «Montañas Nevadas». Pero naqueles tres anos, ventureiros e cheos de lembranzas, Chano Piñeiro e máis eu coincidimos sendo universitarios -él en Santiago, empezando Farmacia, e eu en Madrid, no postgrao de Filosofía-, cando ainda íamos a Forcarei, a casa dos nosos pais, a pasar o verao.

Claro que, ¡cousas de Franco!, as miñas vacacións de 1973 foron interrompidas por unha dictatorial e inoportuna chamada a filas, que, na mañanica do 17 de xullo, deu cos meus osos de recluta nun barracón ateigado de ratos (os meus fillos non o creen) do campamento

cacereño de Santa Ana. Seguramente non me chamaron, coido eu, pola falta que eu lles facía para defender os derradeiros anacos do imperio español que Hassán II empezaba a reclamar, senón porque querían que purgase unha miña natural tendencia política, que xa agromaba nas aulas da Complutense, que a brigada político-social describía como marxista-leninista -¡que Deus e Santa Lucía lles conserven a vista!-, e que xa me fixera pasar no cárcere as festas da Ascensión de 1971, pouco antes de comparecer diante daquela grande argallada xudicial denominada Tribunal da Orde Pública.

E así, deste xeito tan prosaico, puxéronlle fin a aqueles días de lecer, ás tardes fermosas e interminables de xullo, ás noites prácidas de agosto nas que, a forza de contalos e esaxeralos, deixamos gastados os primeiros amores. E así quixeron furtarnos o immenso mundo de libertade que se albiscaba dende os cumios da Terra de Mon-

tes, sen máis axuda que catro libros, unha televisión estatal en branco e negro, un teléfono de manivela e un exemplar de *La Voz de Galicia* que chegaba no correo das tres da tarde.

Chano Piñeiro animado na neve, co Lorés, Manolo da Mercedina e Secundino

Por eso a historia que lles conto está reducida a cinco meses escasos; os do verao e o nadal de 1972, e á Pascua e outro anaquel do verao de 1973. Un tempo curto pero intenso, no que asistín á conversión de Chano Piñeiro de colexial dos paúles a universitario en Compostela; de estudiante de ciencias a humanista; de neno acomodado e sin preocupacións, que

sempre falaba en castelán, a xove inquieto e aberto ós problemas do mundo, que sempre falaba en galego; de rapaz timido e pouco sociable, que gostaba de pasar o verán coa familia de Pontecaldelas, a mozo abierto e faladeiro, que gostaba de quedarse longas tempadas en Forcarei, rebuscando nunha infancia que lle fora furtada, e ouvindo falar en directo a persoas que levaban nomes coma Rocamonde, Paco Farria, María Rosa da Regueira, Xonxa da Costureira, e moitos outros que despois la deixar, mesturados e reconstruídos, nunha fermosa crónica de celuloide.

Foron os meses que Chano denominaba o seu «camíño de Damasco», os mesmos que o levaran á xenerosa convicción de que eu fora un enviado do destílio, encargado de espantarlle o cabalo no que, cargado de matraces e probetas, viaxaba cara unha vida cómoda e monótona de pequeno burgués. Por eso morreu agradecéndome que lle axudara a dar de fuciños na lama do que foi para él un novo e engaiolante vieiro, onde atopou cousas tan correntes e fantásticas coma a cámara de cine, a pluma de escribir, a guitarra de facer música, as primeiras inquedanzas sociais, o

galego coma lingua universal, e as horas ríspidas dunha inesgotable conversa na que os temas se ían sucedendo sin lóxica nin destíño, sin máis preocupación que a de falar de todo con elegancia intelectual e interés humano.

Ali, no laboratorio de fotos de meu pai, revelou **Chano** as primeiras fotos da súa vida, disfrutando amodioño da experiencia do encadre, da iluminación, da distancia focal e dos contrastes. Dali levou, prestados, os primeiros libros galegos que leu na súa vida, que nunca tardaba máis de dous días en devolver. Ali, sentado na soleira da porta da droguería de don **Camillo**, aprendeu a facer os seis acordes que lle sobraban para cantar «*Yesterday*». E ali, naquel pequeno íntre de vida, aficionouse a pasear cuns amigos -**Secundino, Basilio, Manolo de Herculina, Xaquin de Campos, Pachi de Xulio** e eu mesmo- que tiñamos convertido a Terra de Montes nun amplísimo e improvisado «*Peripato*».

Dando por sentado que os demás tiñamos máis mundo e máis aldea ca él, cousa que daqueila era unha evidente verdade, **Chano Piñeiro** pasou varios meses preguntando e curioseando sobre todo, coa mesma teimuda insistencia que

poñen os nenos de catro anos cando se disponen a meter o mundo en razaón. Pero, sendo xa un universitario ben aplicado, que ia facer a súa carreira profesional con destacada brillantez, as pesquisas de **Chano** sempre apuntaban ós dous extremos do mundo: ó íntimo recanto de Forcarei, onde habitaban os persoeiros que habían de nutrir a súa imaxinación, e os persoaxes cimeiros da historia e do pensamento universal, onde estaban os alicercenses do seu agromar humanista e unha pinga inconformista.

Xa que logo, as preguntas de **Chano** caían coma unha freixa contínua, na que a mina de Quintelas compartía o seu interés co Brasil dos cangaceiros, don **Bernardino de Duas Iglesias** ficaba preto de **Kant**, a ermida do Pego xunguía os seus enigmas cos templos rescatados de Asuán, as batallas de Haifong e Hué compartían interés narrativo cos ionxanos días de 1809, cando as tropas de **Napoleón** pasaron por Sorribas e puxeron os cabalos a comer millo a fartar nos hórreos de Albina, de Quintillán, da Laresa, de Barreiro, nos de Rozados e a Ferreira, nos de Campos e Amede, ata deixalos a todos sin os graos que tinan

aforrado para axudar a criar un porquiño e darrile de comer os fillos.

Daquela -en 1972, non na Guerra da Independencia- tiña eu a sorte de ter ainda quentes os coñecimentos de Filosofía, o que me permitía facer atrevidas explicacións dun mundo que, tra-la *Revolución de maio do 68*, estaba tomando impulso para correr o sprint do fin do século. E dese xeito, coa axuda de Xaqulin e Basilio, faciamos desfilar polas rúas e tabernas de Forcarei a **Marcuse, Sartre, Heidegger, Russell, Marcel e Jean Cau**. Todo elo, hai que dicilo, debidamente misturado con **Castelao e Fray Marcos da Portela**, que, ó noso entender, nos brindaban unha oportunidade de ouro para adaptar á Terra de Montes as vanguardas intelectuais de Berkeley e Nanterre.

Postos a rexoubar na aldea a tan atractiva vida universitaria de entónces, a filosofía era un instrumento tan útil para falar das estructuras finitas do entendemento coma para poñerlle un punto de distinción a unha queimada que xa esgotara todo-los chistes novos e tódalas anécdotas cen veces recompostas. E nesta xeira **Chano** era coma unha esponxa reseca, que se quedaba con cada gota que deitaba o

academicismo xuvenil e inmaduro de todo-los que ficábamos fora do seu ámbito de coñecemento. E por eso agradecía especialmente que lle déramos unha citá, que lle sinaláramos unha fonte, que lle prestáramos un libro de poesía ou de filosofía cos que ia abrindo os ollos a un mundo que la interiorizando a mancheas, ou, como él adoitaba dicir, en útiles cursos do PPO.

E foi así como Chano caeu do cabalo, camiño dun Damasco de boticas e recetas. Así foi como rompeu os matraces e probetas que o xunguián a un destino profesional herdado e inexorable, para emprender un camiño ventoleiro que cecais foi sorpresa para todo o mundo menos para **Secundino, Basilio, Manolo de Herculina, Xaquin de Campos e Pachi de Xulio** e para min mesmo, que fomos testigos de cómo chegou a Forcarei aquel verao de 1972, convertido nun frio aprendiz de científico, e como entrou no inverno convertido nun prometedor proxecto de literato, poeta, filósofo e animador social.

Entre os libros que caíron nas súas mans estaba «*Memorias dun neno labrego*», de **Neira Vilas**, que fixo as veces dun resorte espertador

que puxo en alerta un espírito ben dotado para percibir, reelaborar e rebotar toda a sabedoria da xente que loita coas cousas da vida, tan afeta a apañar as patacas das Maleitas coma a erguer fortunas na emigra-

Libro publicado por Chano en 1.994

ción a Sudamérica. Por eso coido que ese libro explica unha parte importante do seu xeito cinematográfico de narrar, dos temas que escolleu, dos persoeiros que recompuxo, e da lingua que, moi alonxada da súa nenez, se fixo máis tarde con tódolos recunchos do seu corazón. E cecais era por eso polo que tivemos que aguantar tantas veces a lectura recitada daquellos páxinas, interrompidas de seguido con aquel molesto «¿qué significa-dó ten esto?» que lle axudaba a pillar e disfrutar a fondo aquele mesmo que xa intuía na tona da

primeira lectura.

Despois de 1975 casi lle perdiñ a vista, cando eu me botei ó mundo da política e él seguía acollido as aulas de Farmacia. E así foi ata un dia de 1984, cando **Chano Piñeiro** se presentou nun despacho da Xunta para explicarme o proxecto de «*Sempre Xonxa*», e para convencerme, de paso, de que era posible crear un cine nidicamente galego. Daquela xa rodara «*Mamasunción*», coa colaboración musical e de producción do meu irmán **Pablo**, e co papel estelar de meu pai facendo de si mesmo, ou sexa do carteiro que entretivo os trinta anos de espera daquela carta que a señora **María Rosa da Regueira** nunca chegou a

Libros escritos sobre Chano e a sua pegada no cinema galego.

recibir. E por eso nos foi tan doado entendermos, na medida en que establemos falando casi ó remate dun camiño que ambo-los dous percorrerámos xuntos: partindo de dous soños casi imposibles, fragua-

dos en Forcarei, e chegando a duas realidades materializadas nas nosas mans que, no medio de tanta satisfacción como sentiamos, tamén nos viñeran a roubar un xeito tan ledo de ver o mundo.

Cando estivemos xuntos outravolta, e empezamos a beber

SEMPRE XONXA

Fotograma da longametraxe de Chano «Sempre Xonxa», co persoaxe de Caladío cavilando

outro café. **Chano** xa estaba convertido no centro do cinema galego, e eu ficaba preto do cumio dun poder galego que -coa axuda do tempo e da paciencia- lle fora arrincado das gadoupas a aquela mesma dictadura que me interrompera de súpeto o verán de 1973. E ambos os dous sentimos unha cousa semellante ó lecer daquelas tardes de agosto na Terra de Montes, que poñía nas nosas mans unha realidade feita de soños e de arelas que dez anos atrás soaban a pura quimera.

E ali mesmo, no pazo de Raxoi, decideu inmortalizar na súa longametraxe a aquel rapaz que mexa no porrón da auga fresca co mesmo mal maxín de rebeldía co que eu lle mexei, sendo neno de sete anos, no porrón de **Antucho do Carniceiro** e de **Manolo de Severina**, o dia que tiven conciencia de que abusaban de mí facendome ir por auga, unha e outra vez, á fresquisima fonte do Torno.

Hoxe teño claro que **Chano Piñeiro** foi un producto da Terra de Montes, froito dunha vocación tardía e dun namoramento consciente e activo da terra que o vira nacer. Por eso tivo unha traxectoria fecunda e lineal que os seus amigos tiñamos intuído a traveso dunha converxión intelectual certamente admirable.

Malia todo, nas nosas previsións non estaba a morte temperá que levou cara a historia a Chano Piñeiro. Unha morte que el está burlando pendurado das nosas lembranzas. Esas que xunguen a aquel bó amigo, de carne, oso e sentimentos, co mito inexcrutable que estamos construindo.

Xosé Luis BARREIRO Rivas
Forcarei, 2 de xullo de 1999.

O MOSTEIRO DE ACIBEIRO

XOSÉ M. MARTÍNEZ OCA

Por fin entra o camiñante en terras de Acibeiro. Pero antes de achegarse ó mosteiro, a curiosidade levarao por unha primeira pista que force á dereita para xirarlle unha visita ó lugar onde estivo o campo da feira. Atopábanse por ali catro ou cinco veciños de parola, todos eles pertencentes ó batallón dos veteranos, cando se lle achegou quén esto escribe para, ávido de sabedoria, preguntar se aquelas construccions de pedra en ringleiras e en evidente estado de mala conservación, cando non de ruina inminente, pertencian ó vello campo da feira.

Os paisanos, interrompidos nas súas disquisicións, ollaron para o intruso de riba abaxo no medio dun silencio entre esculcante e receoso, pero ó cabo, esvaida calquera posible reticencia, admitírono no grupo e brindáronse a ilustralo sen reservas. "Pois si, al mesmo era", aseverou un. "Pero agora xa non hai feira ningunha. Despois da guerra acabouse todo", informou outro. "¿Como que despois da guerra?", outro mais, disconforme, "despois da guerra ainda houbo

feira moitos anos, ¿ou é que non te acordas?" "¡Ai, tes razón, si hai, ainda seguiu despois do trinteseis, é certo". "E ben boa que era, abofó. Poñiaste acolá embaixo e mirabas para arriba cantas vacas había e era cousa seria. A cantidad de gando que se via. E como o campo é así costaneiro ainda parecía que había moito máis. A mellor feira do pais". "Non, mellor era a da Bandeira, cando foi o do wolfram de Carboeiro, aquello era un mundo de vacas, de cabras, de ovellas, de porcos, de todo". "Si, pero agora acabouse; desde que levan todo o gando para Santiago..."

O camiñante non pensou que fose unha alusión retranqueira de tipo político-administrativo, senón unha queixa saudosa pola morte duns tempos e duns modos de entender a vida e as transaccións comerciais xa perclitados. Agradeceu a información e decidiuse a baixar a costiña para, unha vez ilustrado no que parara a preguntar, achegarse a contemplar, agora si, ali a un tiro de pedra o que se podería considerar como o monumento máximo da Terra de Mon-

tes, mentres ás súas costas o coro de amables veteranos quedaba a comentar que, bo, polo menos ainda menos mal que adecentaran un pouco o sitio dos casetos da feira e lle cortaran as silvas, a ver se no concello lle daba por reconstruílos, como están facendo co mosteiro, destinado a convertirse nun futuro próximo nun gran centro de atracción para o turismo rural.

O mosteiro de Acibeiro «erguese nunha enciñada, pola que discorre o incipiente río Lérez que ten a súa orixe a uns tres mil metros do cenobio», escribe don Antonio Rodriguez Fraiz no seu libro «El Monasterio de Acibeiro». «Enmárcano verdes herbeiras, fraguios de carballos e castiñeiros formando sorprendente contraste coa dura natureza do Candán, coas súas rutilantes penedias de formación estannífera recubertas por carrasqueiras rodeadas de toxo, cos seus ouros primaverais».

Se o camiñante baixa do antigo campo da feira, onde hai un cacho que esluvo, baterá, coma quen di, coa praza, presidida por un cruceiro do século XIX, obra do canteiro Antonio Ferreiro, que abre os seus brazos diante da igrexa, románica, do século XII, coa fachada formando ángulo recto co recinto monástico, barroco, do século

XVIII, hoxe en reconstrucción.

Como e chegado aquí xa se leva máis que comprobado, non é intención de quien esto escribe facer a descripción histórico-arquitectónica dos monumentos a visitar, entre outras cousas porque non ten os coñecementos necesarios para sair airosos dese cometido, quien queira mellores orientacións sobre o particular poderá atopar información abondo, ben no libro do señor Rodriguez Fraiz antes citado, ben na «Gran Enciclopedia Gallega», tal vez máis asequible. E sigamos logo coa leña.

Se o camiñante chega, coma quién está escribiendo, nunha tarde de vراo atoparase co arrecendo da herba segada nos prados situados frente ó mosteiro, un silencio de mundo inhabitado e unha calor canicular que fai que os paxaros ampeen co peteiro entreaberto. Non albiscará, unha alma en toda a extensión que abarca a ollada e por más que pete no portal de entrada ó mosteiro non haberá ningún que lle veña abrir.

En vista do panorama foi o visitante dar unha volta polos arredores do conxunto monástico e cando xa pensaba en ganar a volta a falta de mellor cousa que facer, veu chegar un coche do que baixaron catro mozos que se

dirixiron a unha porta lateral do edificio, abriron e metérónse para dentro.

Daquela correu o camiñante a facer un novo intento, bateu no chamador e ahriulle un mozo, grosor el, de voz inconfundiblemente eclesiástica (efectivamente, era económico, segundo dixo despois), que o informou de que o mosteiro estaba en fase de reconstrucción e que habitualmente non se facían visitas. De calquera forma accedeu a deixalo pasar e indicoulle ó fondo unha porta co letreiro de "Cabalarizas", pola que podería entrar.

Entre as cousas de que o económico lle falou ó visitante ó longo do percorrido polas distintas dependencias, despois de lamentar non poder mostrarlle o interior da igrexa por atoparse a chave en poder do párroco, dixolle que non sabía exactamente que destino se lle ia dar ó edificio unha vez rematadas as obras. Tiña idea de que querían facer unha hospedería, ainda que esa finalidade parece ser que non estaba contemplada no convenio firmado no seu dia entre a autoridade eclesiástica e a Xunta, que aporta o diñeiro para a reconstrucción; pero claro, ó teren que botar man uns doutros, posto que, lamentablemente, a Igrexa non dispón de medios

para facer os traballos pola súa conta, xa se sabe o que pasa. E a sua voz amosábase tristemente pesarosa, tal vez con saudade doutros tempos en que o poder e a autoridade das ordes relixiosas era máis forte e tanxible, tempos en que reis e señores facían amplas donacións ás entidades monásticas a fin de propiciar un xucio benévolu á hora de presentarse ás portas do Alén.

En fin, como remate, débelle quen esto escribe advertir ó presunto visitante que, se quere atopar con seguridade alguén que lle permita a entrada, deberase achegar a Acibeiro, non pola tarde, senón pola mañá, xa que, polo menos en tempo de vrao, a esas horas seique están ali monitores e/ou alumnos da "Escola-Taller Terra de Montes", que lle franquearán o acceso sen problemas. E para visitar o interior da igrexa, onde paga a pena admirar o retábulo barroco, o ábside románico e as naves co seu falso triforio, o máis seguro é achegarse en horas en que o templo se abre para actos de culto relixioso.

Do libro, de próxima aparición: TERRAS DE MONTES E TABEIRÓS

SALVADOR ANTONIO RODRÍGUEZ FRAIZ, O CREGO QUE FOI CRONISTA

Francisco Rozados "Rochi"

O pasado ano o Concello de Forcarei, a proposta da Fundación Castelao, dedicou unha homenaxe e unha rúa do pobo a Don Antonio Rodríguez Fraiz, coñecido no mundo da cultura

CANTEIROS e ARTISTAS
de TERRA de MONTES
e Ribeiras do Lérez

galega coma "O Crego de Campañó". Como non todo o mundo coñece a labor de investigación histórica que desde mediados de século desempeñou, non estará demais tratar de divulgar, nun pe-

queño percorrido, aquela que máis relación garda coa nosa terra. Este home de letras, ordenado sacerdote en plena guerra civil, foi membro do Instituto Padre Sarmiento (sección de Xeografía e Historia), cofundador do Museo do Pobo Galego e do seu Patronato, membro asimismo da Comisión Diocesana de Arte da Arquidiócese de Santiago e Cronista Oficial da Terra de Montes, faceta esta última que desenvolveremos nestas páxinas. O primeiro contacto da súa obra de investigación histórica con Forcarei e coa Terra de Montes é unha separata da revista COMPOSTELLANUM titulada TIERRA DE MONTES – TORRE FORTALEZA DO CASTRO Y JUECES-MERINOS, que lle valeu, no ano 1.971 un premio do Instituto de Estudios Jacobeos de Santiago, e na que de xeito minucioso percorre a historia da torre fortaleza do castro erguida por Xelmirez e derrubada pola revolta irmáñiga no derradeiro tercio do século XV, así coma a se-

rie de 55 xuíces-menlos que se sucederon ata a fin das xurisdiccions especiais, deixando constancia dos feitos máis relevantes que ocorreron en cada un dos períodos de mando destes delegados da mitra e da coroa en Terra de Montes.

Sen dúbida a obra clave da súa investigación polo que atinxo á Terra de Montes é *EL MONASTERIO DE ACIBEIRO*, empresa de traballosoa investigación sobre a historia do cardinal monumento e fito histórico-artístico da nosa comarca, unha obra que viu a luz no ano 1.973, coeditada polo Museo de Pontevedra e maila asociación "Amigos del Monasterio de Acibeiro y Terra de Montes", e na que se nos conta, con abundante documentación de apoio, a propia historia do mosteiro de Acibeiro e as pegadas da súa trascendental influencia en Terra de Montes. Está prolixamente arroupada con fotos de Sinsán, Manuel Barreiro, Virxilio Viéitez e do propio autor, e ilustracións de Castelao, Agustín Portela, Luis Damba, Rosales Ardá e Rafael Iglesias. Trata na obra todos os eidos que tiveron relación co cenobio, desde a economía á literatura, pasando pola historia cotiá e pola sucesión de abades que estiveron á súa

fronte, sen deixar recanto por escudriñar na percura de datos que nos debuxen unha clara idea do que o mosteiro de Santa María a Real de Acibeiro significou desde a súa fundación no ano 1.135 ata o ano 1.835, no que foron abolidas as xurisdiccions especiais. Supón, polo tanto, unha obra de investigación de capital relevancia para indagar na identidade da nosa bisbarra e mesmo na da Galicia da Idade Moderna.

Outro bo exemplo do quefacer de cronista de Rodríguez Fraiz é unha pequena lembranza do artista presqueirense Virxilio Blanco Garrido, dedicada a glosar a homenaxe

TERRA DE MONTES
TORRE-FORTALEZA DO CASTRO
Y JUICIOS-MEMORIS

ESTUDIO TERRITORIAL DE GALICIA

que unha serie de artistas, poetas, xornalistas e amigos consagrrou ó pintor o dia 21 de xuño de 1.975, no 27º cabodano do seu falecemento. Nesta homenaxe e na plasmación que dela fai Rodriguez Fraiz queda patente a fonda admiración que o noso artista causaba en homes coma Colmeiro, Laxeiro, Pesqueira, Maside, M. Torres e Agustín Portela, colaborando estes con fermosos e orixinais debuxos que contribúen a dar a esta lembranza unha suxestiva presentación e unha profunda riqueza de sentimientos.

Proseguindo cronolóxicamente a obra consagra-

da á Terra de Montes, realizaría no nadal de 1.982 quizais a obra que mellor reflicte o afecto que sentía pola comarca e polas súas xentes o noso cronista: unha exhaustiva guía dos CANTEIROS E ARTISTAS DE TERRA DE MONTES E RIBEIRAS DO LÉREZ. Falanos aquí de personaxes representativos dunhas épocas nas que os oficios artesanais e artísticos eran a herdanxa máis patente do que representou ó longo de setecentos anos o mosteiro de Acibeiro. Son salientables Xosé Barreiro, cereiro e borreiro que chegou a te-lo mellor obradoiro de cera de Terra de Montes, no século XVIII; Xosé Barreiro Gómez, o pintor de Loureiro, un dos máis cotizados na actualidade de toda a arte galega contemporánea, que o pasado ano realizou a portada desta revista; Manuel Barreiro Ouro, outro dos colaboradores de COTAREDO no pasado ano, fotógrafo, reloxeiro, canteiro e músico; o propio Virxilio Garrido, do que falamos na súa lembranza; o canteiro Xosé Bugallo, que no século XVIII foi mestre nas obras da igrexa de Quintanilla de Somoza (Astorga); os gaiteiros de Soutelo, sobre todo Avelino Cachafeiro, de quen celebrámos o Centenario do nacemento, pero

tamén Fermín, Castor e Bautista Cachafeiro, e mesmo o avó de Avelino, Xoán, quen deixou xa mostras da súa arte musical no primeiro tercio do século XIX; Diego de Cana, de Pardesoa, o primeiro gaiteiro do que temos noticia na Terra de Montes (nado no primeiro tercio do século XVI); Xosé Couceiro Blanco, canteiro presqueirense que morreu traballando nunhas obras de restauración da catedral de León cando só contaba con 24 anos; Manuel Doval Cadavid, escultor de Millerada autor da bela imaxe do corazón de María que se pode ver no cementerio da igrexa parroquial; Xoán de la Fuente, canteiro acibeirense que no século XVI traballou na feitura do claustro das Procesións do mosteiro; Pedro Gutiérrez, mestre asentador de Castrelo que traballou na construción do actual templo de Forcarei; Alfredo Iglesias Alvarez, mestre de cantería, presidente da "Sociedad Agraria y Ganadera de Forcarei" e leitador social; Miguel de Romay Alonso e Alfonsín, escultor de Dúas Igrejas (segundo Bouza Brey era fillo do abade don Antonio Pereira de Romay e Xunqueiras) que realizou o retablo que podemos admirar no templo do mosteiro de

Acibeiro; Caitán Soto, mestre de escultura e cantería de Berrozo (Millerada), autor do cruceiro do Pazo de Hermosende, na mesma parroquia; Simón Taboada Troiliño, mestre de arquitectura nado na Madalena a mediados do século XVII, que traballou na catedral de Tui ou Manuel Villaverde, compositor nado en Acibeiro a principios deste século, fundador e director dunha das mellores orquestras bonaerenses, a "Atlantia Jazz Band", e autor dun pasodoble titulado "Viva Forcarei", ó que puxo letra o poeta Benito Veloso.

A derradeira obra dedicada á Terra de Montes, AS PONTES DO

LÉREZ, editada pola Xunta de Galicia, foi escrita por Antonio Rodriguez Fraiz no ano 1.987, profusa e fermosamente ilustrada polo artista Agustín Portela Paz. Nela os autores plasman o itinerario que, nacendo co río Lérez, van formando as pontiñas, pontellas, pontillóns e pontes que as mans dos canteiros foron trazando no curso do río, desde a Pontiña Vella da Noveliza, preto do nacemento e do cumbe do Candán, ata a Ponte da Barca, en Pontevedra, nun traxecto de 40 pontes, das cales 23 atópanse no concello de Forcarei. É un traballo de homenaxe ó río Lérez, ás súas pontes, ó folclore que existe en torno a elas, e tamén ós canteiros que as encetaron, e del saliu o actual SENDEIRO DAS PONTES DO LÉREZ, que se extende desde Pedre, no veciño concello de Ceredo, ata o nacemento do Lérez, na serra do Candán, e que é percorrido cada vez por máis xente. Proximamente será reseñado no semanario cultural do xornal EL PAÍS, feito que lle dará, sen dúbida, máis proxección e que atraerá novos sendeiristas ó río dos mil nomes, como denominaba Frai Martín Sarmiento ó noso Lérez. Toda esta é parte da labor investigadora

do que fora cronista de Terra de Montes, labor que se extende tamén a outros fitos de fóra da bisbarra, e que, conxuntamente coa que rematamos de reseñar, valeulle ser

recoñecido numerosas veces no mundo da cultura galega. Por todo elo, consideramos merecida a homenaxe que daba orixe a esta pequena análise da súa obra en Terra de Montes.

POR TERRA DE MONTES

David Otero

O tempo posúe os seus filares, a súa escrita orixinal e diferente, para coas terras e mallas comarcas, para coas vidas dos pobos e das cofradías. Nas linguas escandinavas a voz para estas últimas era gildi. En nórdico antigo, por mor do tempo e das persoas, gildi significaba pagamento, tributo ou ofrenda ós deuses. Logo pasou a significar fraternidade e por iso, direi eu, a importancia do amar haromónico do sol nacente como compás e campar dos pobos e das comarcas, si señor, como diría Fole, moi importante o tempo meu «amighiño», «ghiello» querido, vai connosco ou lévanos - que é tal como pensaba o viaxeiro que escribe, indo sen presa por Terras de Taboires, con saída de mañá de xullo, algo empardecida, de Terreboredo, da casa fratria de Manuel de Ameixeiras, canteiro de certo por tantas terras e xa nestas por Codeseda, pasada a Abragán, cara ás de Terra de Montes, concretamente a Soutelo. Ia el tal como no principio dun conto feliz, ó compás do dicir sabio das voces arxinas más arroutadas, as de: ¡vamos todos! ¡vamos con alma! - diciase el tamén por darse afouteza, como ser de vivir en dis-

tingo de honra. ¡E sen afrouxare! - seguia por referirse ó tempo, como faciu mento, sa dende cando ben nem inda á par de seu avó Xoán Rivas, coa besta mansa da casa diante deles, por levala a cera da cata do mel, das colmeas do Codesal, ó cereiro Xoán Barreiro, descendente el daqueloutro Xosé Barreiro, de Dúas Igrexas, que o tempo non se para e apañase moi ben, que dende que o mundo era moi grande, técenos de moitas maneiras con fios atesourados de existencias, pois todos somos pais del e mais tamén fillos, nunca espúreos, endexumais alleos. O tempo abreño-las portas, mingua as nosas feridas ou amoreia as nosas tristezas na memoria e apousa tamén os nosos males. Abrangueo todo. A vida tamén é tempo. Na diáspora del somos ben pouco ou nada.

O viaxeiro matinaba agora, indo pola reeta das Casetas, de par das chuiras montesias, cando tris del deixou a gres de Vilaboa, que o tempo ben sabe como azueta-las ofensas nos perdóns da condición humana. O tempo, por moito que o tentemos, non nos dá as costas nunca, xa que el suama coma ningúen

tantas cousas. Cousas que nos permiten acallá-las suficiencias, si, sempre e cando saibamos poñer-las nosas lealdades en carreiro certo.

O tempo - pensaba el con intensidade, mesmo grande e salvaxe e con maior detalle, xa indo pola recta que emboica na porta da vila de Forcarei, intuíndo á dereita del a rúa de Antón Fraiz - non nos permite renunciar a compurti-lo que se recibiu por legado sacro nas nosas tradicións, na nosa historia, na nosa memoria colectiva, si, aquilo que foi todo tan de mocidade e creativo nos seus días. Estrelas mozas, nubes frescas con sabores de amoras, ríos de cristal nos que nos ver como somos e fontes noviñas cheas de presas por andaren. Montañas de priúcas amos, de cumes rexos, vales fondos con verdes de estrea e arrecendos a mazás, pobos de casas novas, todas cheas de rapaces rillotes e de avós sabios, con pais e nais valentes, amigos das pombas mensaxeiras, seguros de quen son, con moitas luas por dedicante das suas vidas. Pais vigorosos e nais animosas, corpulentas, matrias absolutas, que coñecían de veciñanzas. Eles e elas, indo ós seus tráfegos, ó pasaren á par dos eidos nos que andaban os veciños a traballaren, que todos sabían que as mans non traen ren, dicianlle: »Díolos axude» e contestabanlle: »Sede benvidos«. Todo era da mellor forma que se sabía, con

respecto, sen dramatizar nada. Así; por estas e de cada vez nacia unha árbore, unha flor, unha cereixa avermellada que levar á boca. Era tal como abrazárense e bicárense. Era querérense. Todo tomaba o seu tempo para se organizar e eles non gustaban dos olvidos, nin dos coutados que non tinan o sangue valente para discrepar do que non lles gusta. Non eran apútridas, a aldea estaba viva e con intensidade. Non tinan más que abri-los ollos para veren o bo que posuían dertedor, que o futuro non era soamente lei nas mans dos escritores, nin nas dos poetas. Ainda todo estaba moi en orde. A morte non daba moitas sorpresas e cando chamaba por un, ela ugardaba a que se preparase ben o que se había de levar. Vivir daquela non era difícil. Había moitas cousas postas ó sol. As historias tiñan milleiros de comezos e con poucos remates. As preguntas non asustaban.

«Dónde son os canteiros que pasan a Ponte da Pedra? Son de Tomonde e Quireza, que se van para Compostela. - Díclase o viaxeiro ó pé xusto do recordo do crego de Campaniño, soterrado en Tomonde. Faciao tamén o viaxeiro un moito feliz por saber querer, xa pasando pola rúa principal, da vila.

O Tempo ri - afirmaba el -. É tal como chave de felicidade cando ve que quen pensaba que naceu para ichavo,

chegou a certo, e así destas tamén ti o viaxeiro. Rí tanto coas cousas clásicas - que non son antigas - como cos logros e prodixios do Internet, pois o tempo non proscribe, non prohibe, nin resume. Sabe que cando as cousas velen mal, hai que lles punte-lo peito, pois a mellor enerxía é aquela que sae das gomas de vivir, que as improvisacións, mellor, con previsións e provisións, xa que a historia non pode ser histeria e tó dolos que velen á nosa casa non o fan porque teñan fame, que ó mellor soamente queren un café, un vaso de auga limpia, de mina ou manancial ou simplemente falaren connosco, pois os seus corazóns son xigantes e sen quererán ocupar moito espacío, a eles bástalles unha mirada, un anaco de silencio no que as palabras estean gardadas nos pensamentos más nobres.

E chegou o fondo do Lérez. En ben pouco estaba na dúbida, cousa necesaria como a ambigüidade, de se coller cara a Carboeiro ou seguir cara adiante por Cachafeiro. Colleu polo que mellor dispuxo e encamíhouse pola estrada vella ó Mosteiro. Sempre hai algo que aprender - pensaba - e tamén moi ó que lle facer honra. Non había porque tribucar paseos con pentecostés. As ideas boas sempre teñen fillas, que sexan unha ou dúas, ou moitas, non importa, pero ningunha, non. As nubes viñan da parte de Santa Mariña de

Tomonde.

Ainda que ti non me queiras, miña nena heiche querer; o amor do canteiriño, non remata ata morrer - faciase de voz catarifa o noso viaxeiro rumbo cara a Acebeiro de Santa María a Real. Tamén ir agora satisfeito e moi domo de si. Asegurabu que vivir consistía en percorre-lo tempo. Percorrelo como indo por un arame. Por veces sen moi equilibrio e así imos tirando para chegar canto antes a un lugar máis seguro. Niso metémoslle actividade frenética, xa que moitos andamos pola vida como impedidos que queren correr, sen sabermos que a verdade libera e non hai momento que se poída vivir diáas veces. Cando os andacios están moi dentro, a memoria xa non se volve moi sensible que se diga e xu nom se busca máis que unha saída, ainda que pequena... unha saída.

Aquí vese ben ás claras a hipocresía destes tempos de hoxe - dicía el, o viaxeiro, ó pe do cruceiro do adro do mosteiro. Diciao como militante da Igrexa de Cristo, observador de fe do segundo mandamento.

-¡Que mala que poden ser certas bondades! - exclamou.

Recordamno-las nosas feblezas demasiadas veces. Non é boa cousa tirarnos ó baleiro. Podemos agarramos a calquera parvada ou a calquera absurdo. O tema non é o que pase por xunto

de nós. O asunto é ó que nos agarramos. Unha alquimia das de tirando a cativa, un pensar menos eo preciso. Por iso mesmo, aprender a perdoarse a un mesmo formou parte da tarefa de tódolos días, dicía o poeta por boca do viaxeiro.

Non está de ben irse das cousas como quen se desanga. O tempo precisanos e precisámolo - concluía.

- Debémolo facer por nós - afirmaba.

- E agora dediante da fachada da entrada ó mosteiro, que o faría dentro, pero estaba pechado á oración e á visita, declaraba:

- Non podemos ser desconecidos de nós mesmos, nin dos nosos tempos. Os proxectos non sempre fan porvir e a vida moitas veces pouco ten que ver coas biografías e por iso ¡ adentro os sentimientos sereos equivalentes ás confianzas!

E así, por Terra de Montes, el, o viaxeiro segue a súa vaga de incursión. Faino agora en chegando a Vilar. Cachafeiro quedou atrás. Importa máis neste momento o que se intúe, que o tempo tamén hai que o dispor a funcionar en futuro. Non temos porque agardar a que sempre caia do ceo.

Que xa chegan os arrieiros. Meniñas de Vilapouca rendelle a carne cocida. Que todo ia ser festa e bromía, parranda e moito máis, que o niño chegaba mazado e había que deixalo

reposear. Non se podía probar tan pronto. « Fun ó viño a Ribadavia e subin pola Almuzara e no alto de Soutelo huteume a neve na caru». A cousa non tiña máis ciencia e non hai porque rexeita-la tradición ainda que moitos se digan posmodernos. Non son máis que casos manifestos de palabrería. A tradición é moderna sempre. Os seus textos sempre teñen sentido e non precisan de retóricas.

Pola dereita, immortais, os gaiteiros de Soutelo. Deles recorda o viaxeiro a Fermín, Avelino, Castor e Bautista. Pola esquerda, un algo máis adiante, a «Changüi».

«O gaiteiro de Soutelo, mal raio de dio-lo mate. Non quiere toca-la gaita sen que lle den chicalote». Deles catro, Avelino, gaiteiro de gaiteiros, cumio de tantas sonas, o gaiteiro bravú do seu tempo que non remata. Gaiteiro arroutado, de revolución impulsada pola enerxía do seu peito, da súa gracia e da súa arte como banco de memoria e uso do tempo. Fixo da gaita unha ferramenta intelectual, un instrumento para pensar con claridade. A gaita, si señor, revolución de Galicia, afirmo, que explicando as cousas vellas, non antigas, descubrimo-las novas. Avelino Cachafeiro capitán e fidalgo, impulsor de conceptos nos tempos de tódolos tempos. Gaiteiro neno con gaita como xoguete, arte e sabencia de familia ex-

tensa, sen ego grande, ainda que operador de días inesperados. Home de talento que buscaba nos sons - creados como propulsión de partículas comúns e patrias - a liberdade de xogar.

Castelao, nome a venerar - ¿e que tempos! - en Barcelona, na guerra, dixolle a Avelino que se crearía na Universidade de Santiago unha cátedra de gaita. Estaba claro que o catedrático sería Avelino.

No ano 99 é centenario do seu nacemento, o de Avelino, gaiteiro grande da Patria Galega. Vou xa para os moitos anos, catro ou cinco oficios sei, ó esbo da miña vida vestido de fraide irei, dicía el, imaginativo e fantasioso, como fabricante de ideas feitas como recursos para pobres e ricos. Facia o mantenta, sen finalidades ceremoniais. Non era un descoñecido que falaba. Quería un mundo con actividade creativa e transparente.

O tempo sempre sobrevive na memoria - pensa o viaxeiro. As culturas non poden desaparecer do noso pensamento. As culturas deben dominar as paisaxes como estados de ánimo positivos. O seu medre ten que ser solvente, ainda que o tempo non nos diga que tecnoloxía nova habrá dentro de carenta anos que arriquecerá as vidas dos nosos netos. Netos, si, que serán, desexoo ben, adolescentes rebeldes.

- ¿O tempo faraos ciudáns esta-

bles? - pregúntase el, o viaxeiro noso. Faino sabedor de que as palabras por si soas non bastan para mante-las construccions das almas. Hai intempries perigosas. O nome do amor úsase moitas veces en van. O tempo farise meu amigo. Tenio medo de non volver ás cousas. El débeme axudar. Non son dos que se olvida das cousas de onte polas mañás de hoxe.

A mensaxe ha ser clara.

- O tempo e mais eu estamos obrigados a vivirmos xuntos - anunciou con moitas ganas de volver ó seu punto de saída.

Do que anunciou, sentiu a resposta. Viña dalgures.

- Cando queiras. Eu estou sempre na casa.

O viaxeiro, con atención ó que se contestou, falou:

- Cos de onte e de luxe xa falei. Cos de mañá fareño pola noite.

Algo quedaba xa certo. O tempo amanos máis do que nós a el.

Terreboredo, San Andrés de Souto. A Estrada, xullo do ano de Roberto Blanco Torres.

David Otero.

FEDERICO DE LA PEÑA, UN NATURALISTA NA TERRA DE MONTES

Federico de la Peña Santos, nado en Mondoñedo (Lugo) e veciño de Pontevedra, é un naturalista e produtor de video, fundamentalmente documentais da natureza, galardoado cos premios "Ciudad de Pontevedra" e "Casa das Ciencias" de divulgación científica, este último por unha producción documental titulada "O Latido da Braña", traballo dunha calidade profesional e estética excepcional ambientado nas brañas de Terra de Montes e na Lagoa Sacra de Olives. É

, polo tanto, un profundo coñecedor da natureza de Terra de Montes, ámbito no que traballa desde hai moitos anos e que el mesmo considera unha das zonas máis fermosas e mellor conservadas da provincia de Pontevedra. Centrouse principalmente no tema das brañas, o bosque autóctono e na vida do Picanzo bermello, unha ave frecuente no monte raso da nosa comarca. Na Semana Cultural do Concello de Forcarei terémo-la ocasión de contemplar a obra de Federico de la Peña de maneira máis extensa, a través dunha exposición de fotografías feitas integralmente na nosa bisbarra. A escolma que segue a esta páxina constitúe unha mostra dos seus traballos en fotografía realizados nos montes, vales e ríos da Terra de Montes.

Milan comum na Lagoa Sagra, Inverno do 96

Lagoa Sagra, outono do 96

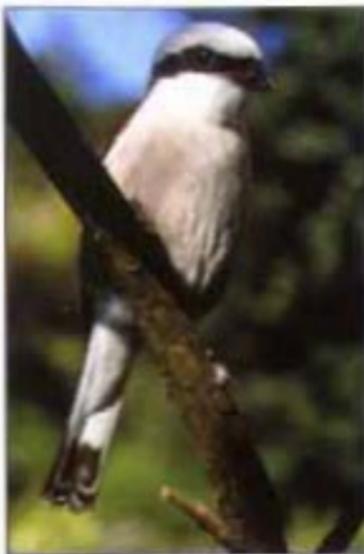
Rio Grobas, no inverno do 98

A Lagoa Sagra, reducto de vida, na primavera do '96

Flores de orquídea
(Serraia, Meavia)

Picanço bermello macho
(Acibeiro,ano 94)

Bosque de ribeira no Lérez, entre Forno e a Rochela (Acibeiro), primavera do 89

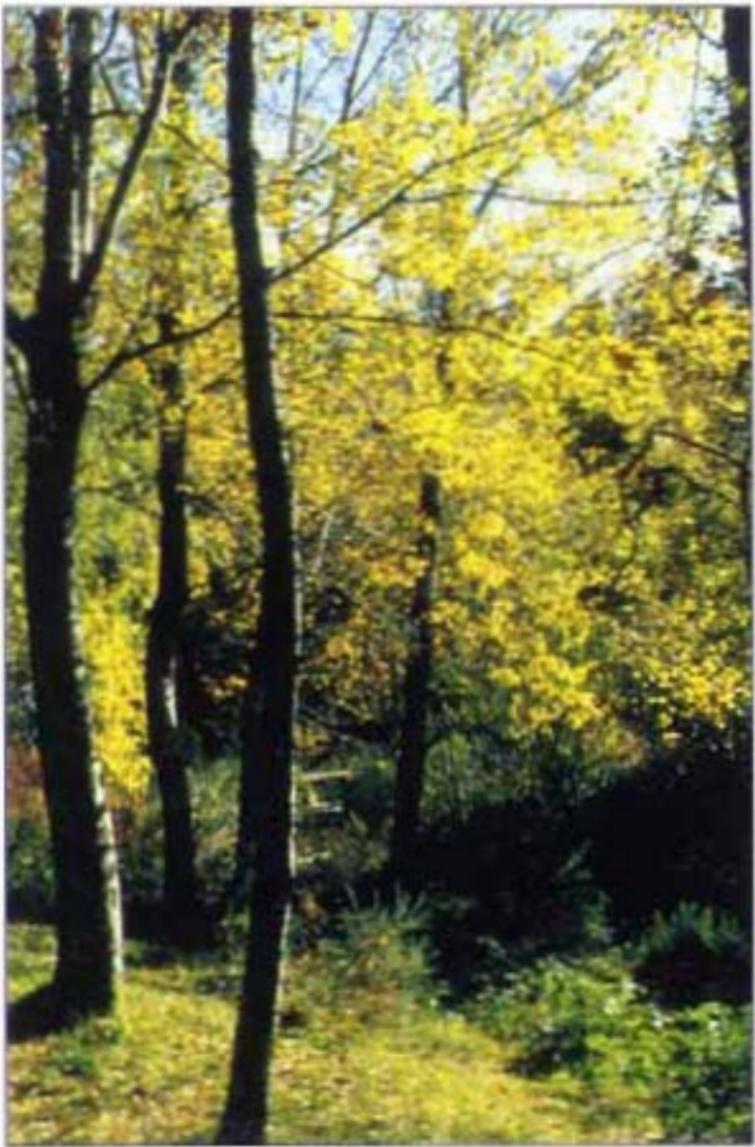
Brasas de Serrao (Meavia) con orquídeas en primeiro termo, no inverno do 97

Lagoa Sagra, inverno do 97

Solpor na Lagoa Sagra

Bidueiral nas ribeiras do Lérez, à altura do Forno (Acibeiro),
no outono do 89

Serra do Candán, inverno do '97

Mosteiro de Acibeiro con neve (ano 89)

O compromiso ético e estético na obra do pintor de Presqueiras: Virxilio Blanco Garrido

Por José Raposeiras Correa.

Se Virxilio foi pintor por obra de gracia do seu tempo, foi pintor galego por virtude de raiz, sensibilidade e bo gusto. Na Terra de Montes andou a procurar o artista os materiais mellores que imprimiron carácter á súa obra pictórica. Aínda que pasou moitos anos

que ia, donde traballaba ou participaba, pincelando retratos de veciños e de familiares, aspectos sociais e folclóricos, paisaxes ou incluso a casa onde naceu («A casa de Garrido», da Exposición Salón de Otoño 1924,adro que aparece na enciclopedia Cien años de pintura en

Estado actual da casa de Guisande, onde naceu o pintor: «A casa de Garrido»

na emigración, reintegrouse a Galicia para consagrarlle os seus mellores esforzos. Deu a coñecer-la nosa terra en tódolos paraxes ós

España y Portugal 1830-1930, da Real Academia de San Fernando).

Estado actual da casa de Guisande, onde naceu o pintor: «A

casa de Garrido».

O artista observaba a realidade e logo permitíalle á súa fantasia traballar con ela. Respondía ó seu entorno facendo da propia imaxinación algo visible, flexible, taxible ou compatible, representando a vida e identificándose coa mesma.

Pinceladas biográficas

No seo dunha familia campesina na que se contan artistas da pedra, mestres e cregos; nace unha persoa que se convertiría -no decorrer do tempo- nun dos máis sobranceiros pintores galegos da primeira metade do século XX: Virxilio Blanco Garrido. Esto sucedería un 27 de novembro do ano 1896 cando "viu a luz" por vez primeira, na parroquia de San Miguel de Presqueiras -lugar de Guisande- do concello pontevedrés de Forcarei. Virxilio era o quinto de cinco fillos (dous homes e tres mulleres) do matrimonio formado por Xosé Blanco Arén e Manuela Garrido Roubin. Tal e como nos comentan os que o coñeceron, era un rapaz miudiño e de ollos azuis.

Este home humilde que,

saindo cás que da nada chegou a situá-lo seu nome entre os dos máis grandes representantes da plástica galega, estivo sempre comprometido con Galicia, á que sempre considerou na súa obra. A marxe da súa recoñecida categoría como pintor, constitúe ante todo un exemplo das ansias de superación e de tenacidade. En todo caso sempre existiu nel unha certa inadaptación socio-cultural e familiar, o que repercutiría bastante na súa personalidade: introvertido, tímido e reservado.

Dun xeito cronolóxico, citámos los seguintes acontecementos significativos, ó longo da súa vida:

•**A emigración:** Este feito ía sé-lo que marcaría o seu futuro. Os 16 anos e por obriga tivo que «collellas maletas» para poder «gaña-lo pan». Como a meirande parte dos homes da Terra de Montes, naqueles intres, parte primeiro para Buenos Aires onde traballou de listeiro e logo para Cuba -no ano 1912- coa pretensión de poder chegar ó Norte (E.E.U.U.). Esto último non o conseguiu e tivo que quedarse en Cuba. Nesta illa antillana, de

primeiras, traballou de camareiro no poboado de Victoria das Tunas (provincia de Oriente). Catro anos máis tarde aséntase na Habana, desexoso de adquirir cultura e de perfeccionar as súas aptitudes para triunfar na vida. O meu modo de ver, neste caso, da emigración xorde a oportunidade de que este home se puidera dedicar a algo que levaba dentro: unha verdadeira vocación pola pintura. As súas calidades innatas puidérónse facer realidade e, a partir da emigración soubo aproveita-las oportunidades que se lle presentaron.

•A Academia de Arte: Na Habana comeza a traballar, nunha tenda de confección para homes, primeiro como dependente e logo de xastre e deseñador, gracias ás suas boas condicións como debuxante. No ano 1918 xa compaxinaba traballo e estudio, ó ser premiado - polo seu bo comportamento laboral - para asistir á escola e á Academia de Arte de La Habana.

•O Centro Galego de La Habana: Este centro pasa a sé-lo grande referente durante a década dos anos vinte. Aquí presenta a súa primeira exposición (1923), coincidiendo co pintor Laxeiro, concédelle

unha pensión para estudiar tres anos na Real Academia de Belas Artes de San Fernando en Madrid (1924-1927). Fai unha segunda exposición no citado Centro Galego de La Habana e de novo, este centro, outórgalle outra beca. Así, viaxa a París -onde coñece a Miró e a Picasso- a partir do ano 1927.

•As Becas da Deputación Provincial de Pontevedra: No ano 1930 obtén a primeira Pensión, que lle permite volver a París. (Sesión do 29-12-1930: subvencións de 2.250 ptas. de xaneiro a setembro de 1931, a catro pintores entre eles Virxilio tal e como consta no Libro de Actas da Comisión Permanente de 1930).

En 1931, ó non renovarlle a Pensión da Deputación, abandona París. Dado que sempre estivo moi ligado á cultura galega en tódalas súas facetas, funda en Forcarei -xunto con Caldera Manzano (Director/Administrador)- unha revista de carácter municipal: Revista Alborrear, da que sería o seu Redactor Artístico, caracterizándose polo seu talante católico-galeguista, acorde co espírito liberal-conservador do pintor. Segundo Rodríguez Fraiz propúñanse como obxectivos da ci-

tada revista -entre outros- o combate-la politiquería, o caciquismo, o favoritismo e outras lacras dese estilo que empobrecían e envenenaban a vida das pequenas vilas daquel entón. Asemade participaba nos faladoiros artísticos e intelectuais dos cafés Moderno, Méndez Núñez e Savoy de Pontevedra e no Derby de Vigo. Castelao animábase para que fixera exposicións e para que se movera nos círculos intelectuais de Galicia, servíndolle de guía en moitas ocasións. Xa no ano 1932, recupera de novo a Bolsa da Deputación de Pontevedra e trasládase a Madrid, segundo aparece no Libro de Actas da Comisión Xestora de 1932.

•A Guerra Civil Española:

Tamén significou para el un parón na súa actividade, apréciase claramente un antes e un despois na súa vida. Os tempos correrían outra sorte a partir do ano 1936. Seguiu dedicándose á pintura, pero vivir dela era praticamente imposible. Soñaba con volver a París e desexaba que acabaran esas malditas guerras (como el lles chamaba), referindose tamén á Segunda Guerra Mundial.

•A década dos 40:

Caracterizouse polos difíciles anos da posguerra, problemas económicos, illamento, inadaptación e preocupación pola súa enfermidade. Asisté ás conversas con Torres, Maside, Laxeiro, Pesqueira, Ramón Peña...

O Rebullón Lenzo da etapa final
Colección de «Baley»

Xa delicado de saúde ficou para sempre en Galicia. Nesta época, A Terra de Montes e os seus eidos de Presqueiras foron os benqueridos. Aquí, máis sosegado -cando a súa enfermidade o deixaba- foi estudiando as tonalidades da paisaxe galega, acadando a súa obra unha madurez extraordinaria con matices e tons necesarios e moi persoais.

ademas dun profundo sentido da cor. Residiría fundamentalmente no río de Guisande, sen deixar de viajar e de pasar longas estadías en Pontevedra, Vigo, Santiago, Madrid e na Terra de Montes -sempre

mellor da súa vida artística e na plenitude do seu quefacer creativo, de ai que a súa obra non fose moi abondosa. De todos os xeitos -ainda hoxe- existen cadros que non están catalogados como «O Rebullón» da

A Familia (1927). Propiedade de Dolores Adán Blanco (fotografiada a carón do cadro). Forma parte do mesmo. É a moza pintada á esquerda, cando tiña 15 anos.

que podía- pois daquela vivir da pintura asemellaba toda unha utopía. De todos os xeitos foi unha mágoa que a súa vida fora tan curta xa que -por mor do bacilo de Koch- finou ós 51 anos no mesmo lugar do seu nacemento, o 24 de xuño de 1948. O seu corazón deixá de latexar no

pintora viguesa Mª Isabel Pérez Sánchez «Baley», «Pepe de Garrido» (o pai do pintor, propiedade dun veciño de Carballiño) ou «O retrato de Isabel» (obra que quedou incompleta e que con toda seguridade fose a última que estaba pintando, propiedade dunha

veciña de Pontevedra, natural de Cerdedo). Espesamos tamén a recuperación doutros cadros, desaparecidos ou non localizados ainda nos EE UU e en Cuba, pensando na exposición de pintura galega na Habana (Congreso Galicia-Cuba) que se celebrará en abril do vindeiro ano 2000.

Dende o falecemento de Virxilio fixéronsele -a título póstumo- as seguintes mostras de admiración:

Exposicións (con compra e venda de cadros), no Casino Mercantil de Pontevedra e na Sala Velázquez instalada no edificio do Teatro Cine Fraga de Vigo, ámbalas duás no ano 1950.

Homenaxe no vintesete cabodano do seu pasamento en San Miguel de Presqueiras. No serán do 21 de xuño de 1975 e nun emotivo acto, dedicáronlle a «lauda» actual (lápida de granito) un grupo de artistas, poetas, xornalistas, mestres; admiradores e amigos de Pontevedra, de Vigo, de Santiago, da Terra de Montes e doutras vilas de Galicia.

- **Biennal de Arte 1994** da Deputación Provincial de

Pontevedra. En palabras do Director do Museo Provincial -Carlos Valls- a exposición de Virxilio Blanco, integrada na citada Bienal de Arte, considérase como a máis importan-

O dia da conversa co tío José Rivas Blanco. Outeiro-Presqueiras (Agosto de 1994)

te das que se lle fixeron ata o de agora. Confeccionouse un inventario de 80 obras, reunindo para a mencionada exposición 55 cadros. Os organizadores da Bienal comentaron que esta mostra antolóxica dedicada ó pintor, no verán de 1994 en Pontevedra (edificio Sarmiento do Museo Provincial), constituiu a gran homenaxe que lle debía a súa terra, recuperando a meirande par-

te da súa obra (mai diseminada en fondos museísticos e coleccións particulares) para a historia da arte galega do século XX.

Conmemoración do primeiro centenario do seu nacemento (27 de novembro:

ron nesta lembranza, ademais da corporación forcaricense, os veciños e veciñas de Presqueiras, familiares, os gaiteiros de Soutelo, amigos e simpatizantes da Terra de Montes, artistas... Estes actos lanse-los preludio doutros máis que xa

Novembro de 1996. Entrevista con D. Francisco Fernández Del Riego.

1896-1996). O domingo dia 1 de decembro de 1996: colocación de placas conmemorativas na casa onde naceu e na Casa da Escola de Guisande, misa na Igrexa parroquial e ofrenda floral na súa sepultura, rematando os actos cunha glosa á figura do pintor. Participa-

se levaron a cabo, tal é o caso da dedicación do nome do Pintor Virxilio Blanco a unha rúa na cidade de Vigo.

Lembranza-homenaxe da Asociación «Amigos da Terra de Montes», o sábado 9 de agosto de 1997. Trala conferencia sober da

emigración pronunciada polo Presidente do Museo do Pobo Galego, Antón Fraguas, no Concello de Beariz (Ourense), ademais doutros feitos que tiveron lugar ó longo da xornada; os «Amigos da Terra de Montes» que compartiron a súa xuntanza anual, trasladáronse - finalizando así co programa de actos do citado dia- a carón do sariego de Vixilio Blanco. Ali, e como un recoñecemento máis da Asociación ó artista, descubrironlle unha placa de bronce na suá honra. Continuábase así coa celebración do primeiro centenario do seu nacemento, dirixindolle tamén unhas verbas de homenaxe.

Virxilio: Mestre da arte/ Mestre da vida

«Un pintor es grande no en sus dedos, sino en su corazón y su alma» T. Vrettos.

Este home que aparece citado por primeira vez nunha Historia da Arte Galega, a de Estévez Ortega (páxina 11) no ano 1930, pertence á Xeración de pintores nacidos sobre o 1885, os que estarian de cheo no mundo vivencial da Xeración Nós. Un grupo de pintores

no que aparecen Maside, Souto, Laxeiro, Colmeiro, Fernández Mazas, Torres, etc, destacándose polo seu compromiso ético e estético co galego ademais do galeguismo. Todos eles apareceron cun auténtico afán renovador, dando mostras dunha verdadeira conciencia da súa responsabilidade.

O interese de Vixilio Blanco - autodidacta na arte e na vida- pola arte e pola cultura galega plasmouse á perfección nas numerosas iniciativas que emprendeou ou auspiciou en relación coa desbordante riqueza que nese ámbito tiña a súa Galicia natal. Buscou sempre o enraizamento na súa terra pero con apertura á arte vanguardista europea. Foi un home preocupado por integrarse plenamente a Galicia e á arte galega na modernidade. Dificilmente se poida discutir a súa exemplar dedicación á esa nobre tarefa -tal e como hoxe nos consta- tendo en conta ademais que, con toda seguridade, tivera que loitar contra bastantes presións e incomprensións.

Ó analizar detidamente o traballo artístico de Vixilio Blanco, podemos concluir dicindo que é un

dos principais anovadores da pintura galega ainda que - debido á súa prematura morte e ó disperso e pouco accesible da súa obra - pasou demasiado tempo case desapercibido ou mal interpretado pola nosa crítica de arte. Non hai dúbida do carácter íntimo así como do impulso renovador influenciado no fauvismo francés. Pouco a pouco foise afastando da orientación folclorista da súa formación, coas imprescindibles referencias ó pasado pero dándolle sempre un carácter persoal á súa pintura (López Vázquez, 1998). A súa obra ten unha intensidade moi comunicativa na expresión dos sentimientos: alegrías, tristezas, estado de ánimo, galeguismo...

René Monclair, crítico francés, opinaba ó respecto que «su obra va presidida por una firme valentía en su interpretación de la vida, dándole a ésta, un fondo humano de gran realismo».

Tal e como se comenta na «Historia del Arte Gallego» de Vázquez Varela e outros (1982): «Sus paisajes hechos con pincela-

da pastosa y pequeña y un pálido cromatismo, poseen un halo poético que transfigura la naturaleza galega en la que se inspira. Este es el caso de los cuadros titulados: Paisaje de alta montaña, Paisaje de Santiago, Barco, etc, evolucionando hacia colores más intensos y ornamentales como en Jardín de Luxemburgo, en las que su factura impresionista tiende a un colorido más intenso, siendo difícil de delimitar lo que tienen de modernismo o de fauvismo».

Aquí en Presqueiras unha das persoas que o tratou persoalmente foi, entre outras, o finado do meu tío José María Rivas Blanco. Contaba éste a anécdota dunha Noite Boa do ano 1928. Virxilio tiña pintada na parede o lema «Todo pasa» e ó preguntarlle que quería dicir con iso, respostoulle que nunca pasara unha Noite Boa só; era a primeira e algúns vez tiña que acontecer. Por iso o puxo na parede xá que se divertía pintando e relacionando a pintura cos seus sentimientos.

D. Francisco Fernández Del Riego contando tan só con 22 anos, pronunciou unha conferencia sobre os pintores da época entre eles

Virxilio Blanco, que foi cando o coñeceu persoalmente. A conferencia está publicada na Revista Nós (marzo de 1935). No mes de novembro de 1996 tiven a oportunidade de conversar con este

como un gran interpretador da paisaxe, con matices e tons necesarios e moi persoais; un profundo sentido da cor. Segundo el, non ve dentro da pintura galega un home de características semellantes.

Entrevista con «Laxeiro», Vigo, 7 de xuño de 1995

ilustre membro da Xeración Galaxia -hoxe Presidente da Real Academia da Lingua Galega- daquela comentábamle que Virxilio era un home dunha calidade humana extraordinaria, amigo verdadeiro dos amigos, persoa introvertida, un gran galeguista de emoción e de conducta. O igual ca Laxeiro, era un rebelde de fronte á liña academicista: o seu xeito de facer arte era instintivo, obedecía a determinadas posturas persoais. A nivel artístico considerao

O promotor da creación das Irmandades da Fala, Antón Villar Ponte, nunha primeira páxina do desaparecido periódico vigués "El Pueblo Gallego", un 27 de novembro do ano 1935 (xusto o día do 39 cumpleaños de Virxilio) e con motivo dunha exposición do pintor da Terra de Montes na Coruña, dicianos entre outras cousas que: «A los que tanto amor sentimos por Galicia y tanto interés tenemos por destacar sus valores personales y colectivos de todo orden, la Exposición de Virgilio Blanco nos produjo verdadera alegría, ya que como buen artista gallego - de alma y de temperamento- pinta personas y cosas de cualquier país».

En relación ó xornalista e poeta Roberto Blanco Torres, a quen este ano se lle dedicou o Día das Letras Galegas, cabe sublinhar aquí a tarefa galeguizadora dun grupo de homes que coincidiron nos mesmos

anos e na mesma emigración e que proseguiron na Habana a traxectoria marcada por Curros Enríquez. Estamos a falar, tal e como tanto se escribiu no pasado mes de maio, dos homes que participaban nas tertulias do serán no café habaneiro «La Puerta del Sol» -confrades do cenáculo coñecido como a «Cova Céltiga»- artistas e intelectuais galegos do momento: Ramón Cabanillas, Villar Ponte, os músicos «Chané» e Ricardo Fortes, os poetas e xornalistas Ángel Lázaro Machado, Julio Siguenza, Waldo Álvarez Insua, Roberto Blanco Torres e, o propio pintor Virxilio Blanco Garrido quen se incorporaba así á intelectualidade emigrante.

Despois de varias conversas feitas con moitos dos seus amigos que o coñeceron, destas terras ou doutras onde el se relacionaba, podemos afirmar que Virxilio era un home dunha calidade humana extraordinaria, amigo verdadeiro dos amigos, persoa introvertida, galeguista de emoción e de conducta. Un grande artista de corazón. Tal vez esquecido por algúns...

A modo de remate quero facer alusión a un escrito do seu

companheiro Laxeiro, publicado na Revista Galicia Emigrante de maio do ano 1957. Este escrito (do que conservo copia facilitada polo propio Laxeiro nunha entrevista mantida con el o 7 de xuño de 1995, en Vigo), titúlase *Los amigos se van y los recuerdos quedan*: «Virxilio Blanco, te fuiste pero tu recuerdo no desapareció en mí. Te sigo viendo en mi imaginación. Alguna vez te veo en la clase de dibujo en el Centro Gallego de La Habana... Yo era un chico de 16 años. Con que alegría fuimos todos los alumnos de dibujo y pintura del plantel de enseñanza Concepción Arenal del Centro Gallego a despedirte al muelle de La Luz. El Centro te había concedido una beca para que te perfeccionaras en Europa... Tú eras el mejor alumno de la clase. Todos te teníamos un gran respeto y admiración. Trabajabas de día en la tienda El Encanto y de noche ibas a clases de dibujo y pintura...».

Pontevedra, 18 de xuño de 1999

José Raposeiras Correa

O Gaiteiro de Soutelo

 Esta cantiga fin composta en homenaxe a Avelino. As estrofas A2, A3 e A4 gardan todas a mesma melodia que está transcrita na páxina do lado para a A1, e as estrofas B2, B3 e B4 gardan a melodia que se transcribe na B1.

A1	O Gaiteiro de Soutelo, Avelino Cachafeiro, ninguén queira parecelo, non o hai tan sobranceiro
A2	Co gaitero de Galicia toda a tristura se enterra, embaxador da lodeixa de Soutelo ata Fisterra
B1	Herdeiro de Rosalia e da verba que namora, «as azas do ventos» traian a tua gaita soñadora
B2	Castelao cantou axiña a tua gloria inmorrente, na montaña e na muralla namorniche-la tua xente
A3	Avelino Cachafeiro gaiteiriño destes montes, xa tés polo mundo enteiro quen beba das túns fontes
A4	Home de rostro rideiro e de presencia haril, anxo grande e festiceiro con mostachos de adail
B3	É tal arte o teu tocar que traspasando horizontes fixeches chora-la mar desde estas terras de montes
B4	Non esquezas gaiteiriño, dende o ceo has ti sabelo, non esqueza-lo camiño para volver a Soutelo

O GAITERO DE SOUTELO

LETRA E MÚSICA: ROCHE
TRANSCRIPCIÓN E ARRANXOS: AVILINO ALBERTO

A musical score for 'O Gaitero de Soutelo' featuring six staves of music in common time (indicated by '4') and treble clef. The tempo is marked as '♩ = 200'. The lyrics are written below each staff, corresponding to the notes. The lyrics are:

O GAI-TEIRO DE SOU-TE-LO
A VE LI NO CA-CHA FE- E RO NIN GUEN-QUEI
RA PA RE CL- LO NON O HAT TAN SO-BRAN
CE I RO HER DF1 HO DE RO SA LE A
E DA-VIR BA-QTE NA MO RA
AS AAS DO VFN TO-TRA T AN A-TUA GAI TA
SO NA DO D RA

PRIMAVERA

VERÁN

OUTONO

INVERNO

PONTE DE ANDÓN

Patrocinan:

CONSELLERIA DE CULTURA
COMUNICACIÓN SOCIAL E TURISMO
DIRECCIÓN XERAL DE TURISMO

CONCELLO
DE FORCAREI

EXCMO. DEPUTACIÓN
DE PONTEVEDRA

Rias Baixas
PATRÓNATO DE TURISMO
DEPUTACIÓN DE PONTEVEDRA